

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

Bariéry zájmového vzdělávání seniorů

Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Sociologie – Andragogika

Autor: Šárka Korytářová

Vedoucí práce: **Mgr. Pavel Veselský, Ph D.**

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Bariéry zájmového vzdělávání seniorů*“ vypracoval(a) samostatně a uvedl(a) v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil(a).

V Olomouci dne.

Podpis

Poděkování:

Děkuji Mgr. P. Veselskému, PhD., především za konzultační pomoc při psaní mé bakalářské práce, ale také za její odborné vedení. Současně vyslovuji poděkování respondentům výzkumné části mojí práce za ochotu a vstřícnost spolupracovat.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Šárka Korytářová
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia	Andragogika – Sociologie
Obor studia obhajoby	Andragogika
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Veselský, Ph. D.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Bariéry zájmového vzdělávání seniorů
Title of Thesis:	The Barriers of Interest Senior Education
Anotace práce:	<p>Cílem bakalářské práce je zjistit na základě stanovených hypotéz, které bariéry jsou pro účastníky vzdělávacího procesu na U3V nejčtenější. Teoretická část práce na základě tohoto cíle popisuje problematiku vzdělávání seniorů, prostředí, prostředky a situace, které patří ke vzdělávacímu procesu. Důležitou součástí teoretické části je také popis konkrétních bariér a motivace seniorů k účasti na celoživotním vzdělávání.</p> <p>Praktická část představuje U3V jako zprostředkovatele, u kterého probíhalo dotazníkové šetření práce. Dílčími cíli výzkumu jsou pak odpovědi na jednotlivé otázky, které jsou formulované ve výzkumných otázkách. Metodika výzkumu je tedy aplikovaný, empirický, kvantitativní výzkum z dostupného výběru a následná interpretace a analýza dat. Z výzkumu vyplývá, že se celoživotní vzdělávání stává velmi důležitou součástí našich seniorů a seniorek. Mezi nejvíce čtené bariéry patřily: zdravotní</p>

	omezení, dále nevyhovující vyučovací metody, příliš náročné studium a finanční náročnost, nedostatek motivace, nevyhovující vyučovací prostředí, jako nejméně čtenou bariéru uvedli respondenti špatný kolektiv.
Klíčová slova:	Senior, stáří, vzdělávání, bariéry ve vzdělávání, celoživotní vzdělávání, edukace, motivace
Annotation:	The aim of the thesis is to detect the most common barriers in interest senior education through defined hypothesis. The thesis is divided into two parts – theoretical and practical one. The content of the first part is a theoretical background including environment, tools and situations included in the educational process. I describe the possible barriers of education and the aspects of motivation. In the practical part Palacký University of the third age is introduced as a source for the quantitative research. I create questionnaires for this research, distribute them and after that analyze and interpret the collected data. The data shows that the interest adult education becomes a very important part of participant's life. The most common barriers are health limitation, inconvenient teaching method, very demanding learning, financial issues, lack of motivation, not good environment for learning. The least common barrier: bad classmates.
Keywords:	Senior, old age, education, barriers in education, lifelong education, education, motivation
Přílohy:	Dotazník
Rozsah práce:	60 stran
Jazyk:	český

Obsah:

Úvod	7
1. Vymezení základních pojmů.....	8
1.1. Současné modely stáří a stárnutí.....	9
1.2. Biologické změny ve stáří.....	10
1.3. Psychosociální změny ve stáří.....	12
1.4. Senior jako účastník vzdělávacího procesu.....	14
2. Zájmové vzdělávání seniorů.....	16
2.1. Prostředky a prostředí vzdělávání seniorů.....	18
2.2. Funkce a praktické využití vzdělávání	20
2.3. Podpora seniora při vzdělávacím procesu.....	23
2.4. Motivace ke vzdělávání.....	25
3. Bariéry ve vzdělávání seniorů.....	26
3.1. Sociální prostředí a jeho vliv na vznik bariér.....	27
3.2. Osobnostní bariéry.....	29
3.3. Institucionální bariéry a situační bariéry	30
3.4. Intelektuální a výrazové bariéry.....	31
3.5. Emoční bariéry.....	32
3.6. Bariéry kultury.....	33
4. Praktická část	34
4.1. Univerzita třetího věku.....	34
4.2. Hypotézy	36
4.3. Cíle výzkumu.....	36
4.4. Metoda a výzkumný vzorek.....	37
4.5. Popis výzkumu.....	37
4.6. Analýza výzkumu.....	37
5. Závěr.....	51
6. Literatura a zdroje.....	53
7. Seznam tabulek, grafů.....	55
8. Přílohy.....	56

Úvod

V první kapitole své bakalářské práce bych se chtěla věnovat několika základním, avšak důležitým pojmům. Nejdříve vymezím současné modely stáří a stárnutí a budu pokračovat s dalšími důležitými etapami stáří. Nahlédnu na biologické změny a psychosociální změny ve stáří. Tyto změny je důležité zahrnout v mé práci, a to vzhledem k tomu, že výrazně ovlivňují život seniora, a to i v oblastech jeho vzdělávacích aktivit. Odchod do důchodu taktéž výrazně ovlivňuje společenské postavení seniora ve společnosti, senior se najednou ocitne doma, sám, či se svou partnerkou/partnerem, případně žije u svých dětí. Dochází obvykle k tomu, že okruh společnosti, kolektiv, který byl zvyklý vídat denně v práci, na cestě do práce apod. se najednou zúží. Dosavadní kontakty nejsou tak časté nebo časem úplně vymizí. Vzdělávací proces se v tuto chvíli také může stát možností ke svému dalšímu rozvoji, či navázání nových společenských kontaktů a rozšíření si obzorů. Otázkou zůstává, jestli je tato motivace pro zdárné ukončení vzdělávacího procesu dostatečná. Proto vzniká potřeba věnující se vzdělávání v seniorském věku, která má svá jistá specifika, která je nutné respektovat. Důležité je také pozorovat seniora jako účastníka vzdělávacího procesu, který se do takového vzdělávání aktivně zapojí. Nicméně právě seniorský věk a s ním spojená změna společenského statusu, může být příčinou vzniku, nebo dalšího prohloubení různých vzdělávacích bariér.

V druhé kapitole se budu věnovat pozornost zájmovému vzdělávání seniorů. V první řadě vymezím funkce vzdělávání, prostředí, ve kterém se zájmové vzdělávání může odehrávat a jaká má konkrétní specifika. Také se budu věnovat prostředkům, kterými můžeme edukační činnost ovlivnit. Pokud jsou zvoleny nevhodné prostředky nebo prostředí výuky, může to být jeden z velkých problémů, který může vést až k ukončení vzdělávacího

procesu ze strany účastníka. Popíšu také, jak funguje a jakou má filozofii jeden z neznámějších vzdělávacích programů pro seniory, kterým je univerzita třetího věku. Na závěr druhé kapitoly vymezím, jakou roli ve vzdělávání hraje motivace, která, pokud je skutečně silná, může seniora i přes různé druhy bariér, udržet ve vzdělávacím procesu.

Cílem mé práce je zjistit na základě stanovených hypotéz, které bariéry jsou pro účastníky vzdělávacího procesu nejčtenější v souvislosti s jejich věkem, motivací a vzděláním. Bariéry si ovšem člověk utváří celý svůj život, ty se jako takové nevytvoří až v určitém věku, ale mají svůj celoživotní průběh. U seniorů vzhledem k zažitým zkušenostem a věku jich však může přibývat, nebo se může jejich vliv na vzdělávací proces projevit vyšší měrou, než tomu je u jiných věkových kategorií. Vymezím tedy pojem bariéry ve vzdělávání seniorů a také popíšu jednotlivé druhy bariér. Konkrétně se budu postupně věnovat bariérám osobnostním, institucionálním, situačním, intelektuálním, výrazovým, emočním a bariérám kultury.

Poslední kapitola bude věnovaná empirickému výzkumu. Ve kterém se pokusím poskytnout odpovědi na otázky ohledně vzdělávacích bariér v zájmovém vzdělávání, v dotazníku se pak konkrétně věnuji zdravotním omezením, finančním problémům, náročnosti oboru, motivaci, vztahům ve vzdělávací skupině. Výzkum proběhl pomocí dotazníkového šetření na Univerzitě třetího věku při Univerzitě Palackého v Olomouci. Poslední kapitola se tedy věnuje výzkumu a interpretaci zjištěných dat a jejich vztahům k teoriím.

1. Vymezení základních pojmů

V první kapitole se budu věnovat současným modelům reprezentace stáří v České republice, a čím se senioři vyznačují. Dále vymezím základní pojmy týkající se stáří a stárnutí, nejdříve budu hovořit o biologických

změnách, které ovlivňují život seniora ze stránky zdravotního stavu, postupně přejdu ke změnám psychosociálním, které souvisí s kulturou, osobností člověka, jeho zájmy a preferencemi, ale také s psychikou jedince ve vzdělávacím procesu.

1.1. Současné modely reprezentace stáří v ČR

Definicí stáří se současně zabývá několik autorů, jejich hlavní myšlenka je u autorů však zachována, pro příklad uvedeme některé z nich. Konkrétní definice podle Šimka vymezuje stáří nepřítomností pracovní činnosti, tzn. člověk je starým od okamžiku jeho propuštění ze světa práce (Šimek, 2005, s. 12). U generace seniorů se setkáváme s tím, že tyto lidi něco významného vzájemně spojuje. Nejedná se pouze o věk, ale i o prožité situace, politické systémy a historické události, které mohli jejich život ovlivnit. Současně, právě díky těmto zkušenostem, se čím dál více odlišují od mladší generace. Souvisí to i s tradicemi a zvyklostmi, které se v průběhu desetiletí velmi změnily. Stáří se tedy může vyznačovat jistou zkušeností a moudrostí.

„Základní je tradiční význam, jak o něm pojednává klasik teorie generací Karl Mannheim. Jedná se o velkou sociální skupinu blízkých populačních ročníků, která se formuje významnou společensko-historickou událostí a specifickými společenskými podmínkami“ (Sak, Kolesárová, 2012. s. 9).

Právě specifické společenské podmínky a podřízení se nejrůznějším referenčním rámcům, ovlivňuje i nahlížení současných seniorů na kulturu. Právě tato situace může i v oblastech vzdělávání prohloubit tzv. kulturní bariéry, ke kterým se ještě vrátím ve třetí kapitole.

Stárnutí české populace nastoupilo proti západoevropským zemím s jistým zpožděním a probíhá ve specifických podmínkách společenské a ekonomické transformace. Přestože obyvatelstvo České republiky je nyní

historicky nejstarší, jeho věková struktura patří prozatím k evropskému průměru (srov. Kučera, 2002, s. 42). Blíže bychom mohli sociální věk seniora a kategorie seniorského věku rozdělit takto: na jedné straně je na hranici středního věku a střední generace (60 let a více) a na druhé straně končí smrtí. Ovšem toto rozlišení by mohlo být poněkud jednotvárné a k jeho podrobnějšímu popisu se ještě vrátím. V mé práci se zaměřuji na generaci, kterou tvořili ročníky narozené před druhou světovou válkou a těsně po ní. Osudy těchto lidí byly mimořádné a události této doby velmi ovlivnily jejich uvažování a pohled na svět. Zažili nejen vzestupy a pády, politické, společenské, ale i morální.

„Generace seniorů byla největším generačním objektem i subjektem změn sociálních podmínek a životního stylu, včetně hodnot a sociálních norem za celá staletí, subjektem zásadních změn společnosti a hlavním subjektem zlaté éry české kultury v šedesátých letech“. (Sak, Kolesárová, 2012. s. 10)

Stárnutí společnosti bude jistě klást vyšší nároky na zajištění zdravotní a sociální péče (srov. Sýkorová, 2007, s. 43). To, co demografické stárnutí může přinést, si zatím ještě nemusíme uvědomovat. Souvislost mezi mládím, stářím a společností, se totiž nevymezuje pouze na jednotlivce. Rozsah této životní fáze a její obsah se bude týkat i nás všech, proto je důležité využít i toho, co nám její poznání může přinést a které pro nás časem bude nutné.

„Prodlužování délky života člověka má význam nejen vzhledem k jednotlivému člověku. Prodlužování střední délky života obsahuje potenciál zpětného vlivu na kvalitu společnosti a její proměnu v „dlouhověkovou společnost“. (Sak, Kolesárová, 2012. s. 11)

1.2. Biologické změny ve stáří

Všeobecně se uznává, že stárnutí představuje komplexní a dynamický proces, zahrnující vzájemně propletené procesy stárnutí

biologického a psychosociálního. Kultura vytváří rámec, do něhož jsou zasazeny biologické i psychické podmínky. (Sýkorová, 2007 s. 47). Biologický věk se tedy nemusí shodovat s kalendářním věkem člověka. Biologické stáří se také označuje termínem funkční věk, který tak odpovídá skutečnému funkčnímu potenciálu daného člověka. Jedná se o subjektivní vnímání vlastního věku. Tento potenciál je důležitý právě pro rozhodnutí daného člověka dále se rozvíjet, a to například právě formou dalšího vzdělávání, společenských zájmů, zapojením se do sociálního života kolem něj atd. Biologické stáří v podstatě označuje konkrétní míry involučních změn, změny regulačních a adaptačních mechanismů, změny funkční zdatnosti a to, jak si je daný člověk skutečně připouští a jaké má skutečné fyzické zdraví. Tyto involuční změny a změny regulačních a adaptačních mechanismů jsou obvykle propojeny se změnami způsobenými nemocemi vyskytujícími se převážně ve vyšším věku. Gerontologická literatura popisuje morfologické a funkční změny organismu vesměs jako změny postupné. (Sýkorová, 2007 s. 47).

Chronologický věk se jeví být ke klasifikaci lidí jako „starých“ problematický i z biologického hlediska, jedinci totiž, zejména ve třetím věku disponují značnými, aktivovatelnými fyzickými i psychickými rezervami. Chronologický věk je věk kalendářní, tedy je dán datem narození a lze jej přesně vymezit. Chronologický věk dle Rabušice není prvořadým kritériem pro určení stáří a častěji je brán v úvahu fyzický zdravotní stav (srov. Vidovičová, Rabušic, 2003, s. 75).

V současné době se pro 2. polovinu lidského života nejčastěji používá následující členění.

Viz. tabulka č. 1. : (srov. Haškovcová, 2010. s. 20)

45 – 59 let střední, nebo též zralý věk	60 – 74 let vyšší věk, nebo rané stáří	75 – 89 let stařecký věk, neboli sénium, vlastní stáří	90 let a výše dlouhověkost
---	---	--	--------------------------------------

Velmi příznivým faktorem právě při snaze zůstat čilí, udržovat si dobrou paměť i po odchodu do důchodu může být právě zájem o další především tedy zájmové vzdělávání. Otázkou je, zda-li je dosažení určité věkové hranice opravdu bariérou pro další rozvoj a vzdělávání.

1.3. Psychosociální změny ve stáří

„Než se člověk skutečně stane evidentně starým, prožívá relativně dlouhé období, ve kterém je sociálně za starého považován, ač se tak necítí“ (Haškovcová, 1990, s. 21). Ve stáří dochází k souběhu a průsečíku takových skutečností, které mohou nastat pouze v tomto věku. Senior má největší zásobu životních zkušeností. Proto je často považován za moudrého a zralého. Podle Saka a Kolesárové má senior dosaženou určitou duchovní zralost, obsaženou v názorech, postojích, hodnotách a sociální kompetenci, promítající se do reálných dějů každodenního života v přirozeném světě, kterou chápeme jako tradiční moudrost. Moudrost není automatickým atributem stáří, ale je to výběrová vlastnost, k níž se dopracovává jen malá část lidí, odměnou za autentický život prožitý v jednotě mezi sférou intelektu, mravnosti, citu a jednání, (srov. Sak, Kolesárová, 2012. s. 25).

Ze sociálního hlediska existují faktory, kdy vnímáme daného člověka jako seniora.

Viz. tabulka č. 2. **Faktory určující vnímání člověka jako starého**

Vyj. v %	77%	55%	49%	28%	16%	5%
Faktory	fyzický stav	věk	ztráta autonomie	potíže přizpůsobit se	odchod do důchodu	vnouče

(srov. Vidovičová, Rabušic, 2003, s. 75).

Dnešní důchodci v porovnání se svými předchůdci projevují mnohem větší míru aktivity, disponují vyšší paletou zájmů a jsou zároveň i lépe finančně zabezpečeni (Šerák, 2009, str. 188).

Současný pohled na seniory „vyššího věku“ (75 let a více) je většinou rozdělený do dvou skupin: První skupina se na starší lidi dívá jako na určitou společenskou přítěž, a to zejména v případě, kdy už nejsou schopni se o sebe sami postarat. To bývá většinou chvíle, kdy se v rodinách rozhodují o umístění seniorů do domova důchodců. Další skupina k seniorům může vzhlížet a vrátit jim starost, která jim byla dána v dětství. Jako povinnost tedy mají postarat se o dožití svého příbuzného. Tato skutečnost záleží na více sociologických faktorech, mezi které patří: finanční situace rodiny, samotná struktura rodiny, zdravotní stav všech zúčastněných a vzájemné soudržnost. U důchodců, kteří dovršili věku mezi 60 – 74 rokem bývá často situace jiná, protože to je období, kdy se o sebe dokáží ještě dobře postarat. Je pravděpodobnější, že stále žijí se svými životními partnery a necítí se tak osamocení a nepotřební.

Haškovcová popisuje psychosociální stárnutí takto: Je důležité si uvědomit že, ačkoliv je člověk na vrcholu svých sil, uvědomuje si svůj zenit.

Skutečnost, že stáří je lidský úděl. Nejde přece překročit svůj vlastní stín a lidé si musí pomalu připustit, že cesta vzhůru končí, (srov. Haškovcová, 2010. s. 15).

Velmi důležitou roli v adaptaci seniorů na dnešní společnost hraje jejich postavení nejen společenské, ale důležité je pohlaví, sociální status a místo, kde důchodce žije. Pro staršího člověka je důležité, aby se vyznal v nových společenských pravidlech, různých změnách nejen na úřadech a různých institucích. (srov. Vidovičová, Rabušic, 2003, s. 75). Je dobré, pokud na sobě starší člověk neustále pracuje a chce mít přehled v tom, co se kolem něj děje, protože absence těchto společenských dovedností a finančního zabezpečení může vést k prohloubení psychosociálních i zdravotních problému člověka a ke vzniku vnitřních bariér, ovlivňujících vůli a další snahu člověka.

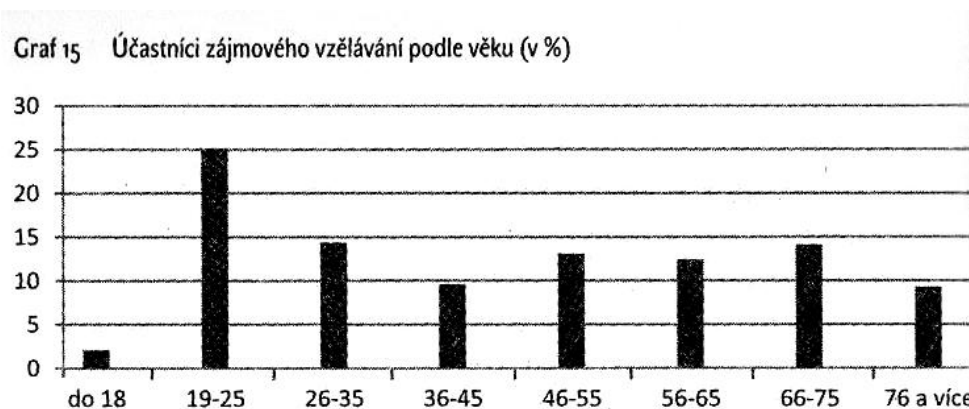
1.4. Senior jako účastník vzdělávacího procesu

Ke komplexnímu popisu segmentu zájmového vzdělávání je zapotřebí mít k dispozici i podrobné údaje o účastnících tohoto typu edukace. Právě informace o jejich postavení, vzdělání, motivaci, očekávání, spokojenosti či nespokojenosti mohou napomoci ke zlepšení kvality nabízených služeb, přizpůsobení obsahu nebo efektivnějšímu využívání informačních toků. (Šerák, 2009, s. 131)

Účastníkem rozumíme u vzdělávání seniorů vzdělávaného, cvičeného, instruovaného a učícího se jedince, nebo skupinu. Jedná se o aktivní spolupráci dospělého člověka ve vzdělávacím procesu. Ke společným znakům účastníků vzdělávání patří: dospělost, vytvořený životní styl, nebo způsob života, určité preference z praxe a kritický přístup k teoriím, různorodé pracovní a životní zkušenosti, dále také změny v paměťových funkcích, horší soustředěnost způsobená pracovními nebo jinými důvody.

Účastníci ovšem nejsou ve stejné věkové skupině a jejich věkový rozdíl tudíž může být velmi různorodý.

Pro přehled věkových kategorií účastníku vyššího, tabulku z roku 2005, kterou zpracoval Šerák. Graf, č.1:

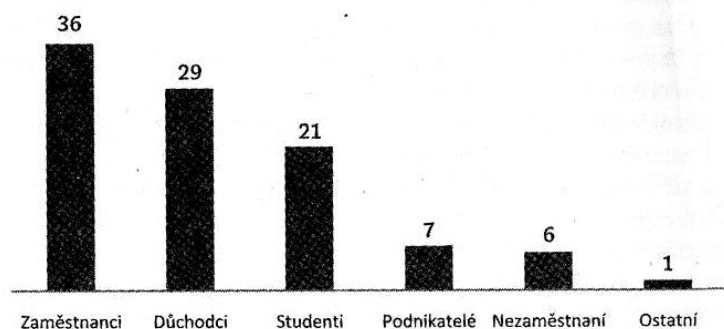
Zdroj: Šerák, 2005

Na základě provedených analýz se dá konstatovat, že zájmové vzdělávání je nejnižší u dětí a dospívajících a nejvyšší ve věku 19-25, v průměrných hodnotách se potom drží ve věku od 46 do 75 let. Tedy, že účastníků zájmového vzdělávání v této věkové kategorii není pod hranicí 10.

Pro většinu akcí zájmového vzdělávání seniorů je typická převaha ženského osazenstva. Jde o trend, který shodně potvrzují všechny provedené analýzy. Ženy projevují větší zájem o oblast zdravotní problematiky, cestování a literaturu. Muži naopak dávají přednost technickým a politickým tématům. Specifický případ prezentuje složení účastníků na univerzitách třetího věku. Zde je převaha žen až 95 %, což ostatně odpovídá demografickému zastoupení věkové skupiny. (srov. Šerák, 2009, s. 131). Z hlediska sociálního postavení účastníků jsou nejpočetnější skupinou překvapivě zaměstnanci, ovšem jako druzí jsou důchodci a následují studenti. Tyto výsledky z největší pravděpodobností reflektují rostoucí zastoupení jedinců kombinující studium a práci, nebo pracujících důchodců (kteří byli zařazeni do kategorie zaměstnanců).

Viz graf č. 2.

Graf 17 Účastníci zájmového vzdělávání podle pozice

Zdroj: Šerák, 2005

(srov. Šerák, 2005, s. 134)

Na profil účastníka má také samozřejmě vliv jeho nejvyšší dosažené vzdělání, zpravidla u lidí, kteří mají vyšší vzdělání, se více předpokládá zájem o další studium a to i v případě, že se jedná o studium zájmové. Ve své publikaci 50+ aktivně uvádí Bočková že:

„Trend, že lidé s vyšším vzděláním mají celoživotně i větší ambice dále si rozšiřovat své znalosti, platí i pro tuto generaci. Lidé se základním vzděláním se naopak jakékoliv formy vzdělávání účastní méně“ (Bočková, 2011, s. 94)

2. Zájmové vzdělávání seniorů

V následujících řádcích se budu věnovat definici zájmového vzdělávání seniorů, co obnáší a kam ho můžeme zařadit. Dále se budu pojednávat problematice učení seniora a vlivu prostředí a prostředkům vzdělávacího procesu na účastníka vzdělávání a také komplikace, které během něj mohou nastat, pokud lektor zvolí například špatné druh pomůcek, učebnu, která nevyhovuje počtu, složení účastníků nebo zvolí nevhodné metody vyučování. Uvedu, jakou mají filozofii univerzity třetího věku. Budu se věnovat nabízejícím programům, zaměřím se konkrétně na U3V na Univerzitu Palackého v Olomouci. Jaké jsou funkce a jak může senior

využít své poznatky z dalšího vzdělávání v praxi, uvedu v následující kapitole, která úzce navazuje na podporu seniora ve vzdělávacím procesu a její důležitost v pokračování ve vzdělávání. Poslední část této kapitoly bude pojednávat o motivační složce a aktivnímu zapojení seniorů do zájmového vzdělávání. Motivace je důležitou složkou v procesu dalšího vzdělávání, obvykle je to motivace, která stojí za přihlášením se do kurzů a také může pomoci překonat bariéry ve vzdělávání, zejména u osobnostních bariér.

Zájmové vzdělávání uspokojuje vzdělávací potřeby v souladu s osobním zaměřením a na rozdíl od ostatních typů vzdělávání bývá dobrovolné, většinou bez větší míry stresu. Účastníci nezakončují vzdělávání například maturitní zkouškou, nebo vysokoškolským diplomem. Mohou ovšem získat třeba osvědčení nebo certifikát o účasti. Zájmové vzdělávání slouží k posílení vlastní motivace nebo prestiže. Hlavním předpokladem pro výkon účastníka je především rozvoj jeho schopností nebo třeba obohacení znalostí. Mít stále zájem o vlastní rozvoj a zůstat v obraze i po překročení „produktivního“ věku je velká výhoda a zároveň výzva. Vzdělávání dospělých se totiž stále více dostává do popředí nejen okolního světa, ale jeho efektivnost se uhnízдила i v České republice. Částečně se stalo nutností, pokud chceme žít všestranný a plnohodnotný život i v důchodu. Stále častěji se tento „trend“ dotýká i českých seniorů a seniorek.

„Zájmové vzdělávání je možné nejjednodušeji vymezit jako souhrn krátkodobých i dlouhodobých forem, které umožňují edukační, tvůrčí i organizační volnočasové aktivity účastníků, směřující k saturaci jejich zájmů“ (Šerák, 2005, Pospíšil, 2001, s. 50).

Podle Beneše (2003) je vzdělávání dospělých, tedy i seniorů, institucionalizovaný, organizovaný proces, který je systémem institucí, které vzdělávání umožňují a motivují k němu.

Palán uvádí, že „vzdělávání je do jisté míry výchovou a výchova vzděláváním.“ ... „Výchova vytváří charakter a vzdělávání vzdělaného člověka.“ (Palán, 2002, s. 13).

Celoživotní vzdělávání považujeme za vnitřně strukturovaný celek, umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoliv během života. Celoživotní vzdělávání zahrnuje vzdělávání formální, neformální a informální. Ve své práci pojednávám pouze o vzdělání neformálním. Jeho definice podle Palána zní.: Neformální vzdělávání je organizované a systematické vzdělávání, které se realizuje mimo formální vzdělávací systém. Je zaměřeno na určité skupiny populace a organizují je různé instituce, např. kulturní zařízení, nadace, kluby. Zahrnuje např. programy funkční gramotnosti pro dospělé, zdravotní výchovu, rekvalifikační kurzy, kurzy práce s počítačem, kurzy výtvarného zaměření. (srov. Palán, 2002). Mezi tyto instituce patří i Univerzita třetího věku.

2.1. Prostředky a prostředí vzdělávání seniorů

Prostředí, ve kterém se vzdělávací proces realizuje, je jedním z nejdůležitějších objektivních činitelů edukace seniorů. Které faktory mohou ovlivňovat ochotu seniorů zapojovat se do vzdělávacího procesu? Určité pohodlí, vstřícné a vůči seniorům „přátelské“ prostředí velmi ovlivňuje ochotu seniorů zapojit se do vzdělávacího procesu a vydržet v něm. Volba tohoto prostředí přímo ovlivňuje chování a komunikaci ve skupině, srov. Špatenková, Smékalová, 2015 s. 72. Velmi důležité je hygienické prostředí, relaxační prostředí, emocionální atmosféra a estetický dojem prostředí: to jsou vnější podmínky, které dopomáhají a souvisí s vnitřními podmínkami pro vzdělávání. Vnitřní zase souvisejí s fyzickým stavem, věkem a například psychickým stavem účastníků procesu. Záleží také na hmotných (učebna, skripta, pomůcky) a nehmotných (organizace, metody)

prostředcích, ty také velmi ovlivňují edukační činnost. Co je dále velmi důležité? Přizpůsobit se tempu dospělého staršího člověka, který nemusí být v učení a pochopení daného učiva tak „rychlý“ jako mladší generace. Musí se brát ohledy nejen na zdravotní stav, ale i na věk. Starší generace nemusí tak dobře ovládat novodobou techniku a například počítače, nebo některé počítačové programy. Proto učení trvá déle.

„Obtížnost (resp. lehkost) učení označuje rychlost, s jakou si jedinec učivo osvojí. S postupujícím věkem se doba potřebná k učení prodlužuje. Lidé po 50. roce svého života potřebují k osvojení učební látky asi o 20 % víc času než lidé dvacetiletí“ (Špatenková, Smékalová, 2015 s. 79). Snaha seniorů si věc zapamatovat souvisí s podněty k učení a vytrvalostí konkrétního člověka. Je k tomu potřeba stabilně a pravidelně se učit a projít celým učebním procesem. Ovšem nejdůležitější roli hraje samozřejmě motivace.

„Koncept aktivního stárnutí je produktem těchto změn v uvažování nad tím, co znamená stárnout. Představuje seniorský věk jako období, jež má být naplněné aktivitou, ať je ve formě prodlužujícího se pohybu na trhu práce, celoživotního vzdělávání nebo sportu či dalších nově se rozvíjejících zájmů“ (Hasmanová Marhánková, 2013, s. 12).

Které vzdělávací programy bychom mohli zvolit jako nejznámější? Mezi nejrozšířenější vzdělávací programy patří Univerzity třetího věku, které jsou organizované přímo na vysokých školách, je to takový typ zájmového vzdělávání, při kterém účastníci nezískávají vysokoškolskou kvalifikaci, ovšem tyto Univerzity poskytují seniorům znalosti a poznatky na takové úrovni, která je charakteristická pro vysokou školu. Srov. Čornaničová, 1999, s. 39. To samozřejmě láká především takové seniory, kteří mají jisté zkušenosti, rozšířené znalosti, nebo například praxi a dokáží danému učivu porozumět. Mezi vzdělávací programy se řadí také Akademie třetího věku, které začali již v bývalém Československu vznikat v 80. letech. Oblíbený

tematický okruh zde představuje kultura, literatura, historie, umění a ekologie. Mají charakter spíše rekreační a vycházkový a je tady prostor pro navazování přátelství. Účastníci získávají diplom o absolvování kurzu, to je velmi lákavá zvláště pro ten typ seniorů, kteří nemusí mít až tak vysoké poznatky o daném tématu, jako u U3V. Další vzdělávací programy mohou být například kluby důchodců nebo seniorská centra. Zde je krásně vidět, že možnosti a škála výběru jsou velmi široké a pestré. Senioři si mohou zvolit od náročnějšího studia pro doplnění vlastních odborných znalostí až po studium zaměřené zájmově, kde se ovšem také naučí novým poznatkům: „*jestliže je stáří součástí našeho života, je tedy i součástí školy, a tím i školou samotnou, a tudíž musí mít své učitele, svá pravidla, své cíle a studie, a také svou vlastní kázeň, tak aby pokroky byly možné i v životě starců*“ (Tomczyk, 2015, s. 39).

Je tedy v zásadě dobré, pokud se senioři snaží zapojit i ve vyšším věku do společnosti, oživí to jejich vlastní sebekázeň a nebudou mít dojem, že jejich život již s důchodem „skončil“. Je pouze na nich, jestli k tomu využijí vlastní koníčky, zájmy, cestování, nebo se jejich variantou stane právě cílené celoživotní vzdělávání na Univerzitách třetího věku. Podle Smékalové a Špatenkové mají vzdělávací aktivity velký emocionální a sociální význam. V případě seniorů nejde jen o vědomosti, ale také s okolním prostředím, lektory a ostatními účastníky vzdělávání (2015, s. 34 – 35).

2.3. Funkce a praktické využití vzdělávání

Podle Bočkové pociťují určité obavy a nejistotu zvláště lidé ve věku 65 let, je to tedy záležitost spojená s odchodem do důchodu. Je to velmi psychicky náročné období lidského života a míra spokojenosti lidského života souvisí s mírou spokojenosti v jeho jednotlivých aspektech, jako například ekonomická, finanční a zdravotní situace jedince (2011, s. 6). Nyní

nastává otázka, jak ještě mohu využít svých sil k tomu, abych byl pro společnost užitečný a jak by naopak mohla být společnost užitečná pro mě? Ačkoliv mnozí z důchodců přijmou roli nemohoucího starého člověka, který nechá rád vyřizovat mladší generaci záležitosti, kterým už sám nerozumí, někteří z nich chtějí toto životní období co nejvíce oddálit. Helena Haškovcová shrnuje typické mýty o stáří, vytvářené a udržované „moderním, mladým, úspěšným, ambiciózním a ekonomicky prosperujícím lidstvem: je to mýtus neužitečného času „nicnedělání“ penzistů profesně nezařazených v produktivní sféře společnosti a s ním spojený mýtus ignorace starších lidí, kteří stojí „na vedlejší koleji“ (1990, s. 28-29).

Tato myšlenka může být jednou ze stěžejních pohánecích sil pro dnešní důchodce, nepřipadat si za každou cenu neužitečný a neproduktivní a ukázat mladší generaci, že se ještě dokáží zapojit. Stáří sice znamená biologickou etapu života, avšak stránka psychologická může být dále rozvíjena. Například i důchodce dnes potkáváme na brigádách, v různých organizacích jako dobrovolníky, nebo jako pracovníky na zkrácený úvazek a mohou se v tom nalézt, uplatnit a především aktivně zapojit. Krásným příkladem může být film Stážista od Nancy Meyers, kdy v poněkud humorných situacích nastává právě tato situace. Film vypráví o vdovci, který si v důchodu uvědomí, že to není až tak skvělé, jak se říká. Rozhodne se vrátit znovu do práce. Je to „s nadsázkou“ přesně ten příklad, proč by lidé na důchodu mohli do společnosti přispět svými zkušenostmi a že nikdy není pozdě na to, se něco naučit. Je velmi důležité, jestli je vzdělávání seniorů bráno jako prostředek, kdy se senioři vzdělávají za účelem toho, aby si mohli splnit své vzdělávací cíle z dětství a zlepšit si tím například svou životní situaci (prostřednictvím brigád), nebo je vzdělávání jejich cíl, kterým si dávají za úkol rozvinout svůj vlastní potenciál nebo získat vědomosti pro své účely. Tato práce zkoumá právě to druhé, kdy senior chce rozvíjet svůj

vlastní potenciál. Podle Havighursta (1962) každá vzdělávací aktivita poskytuje jak instrumentální (prostředky), tak expresivní (cíle) příležitosti v různé míře.

Základní funkce edukace seniorů vymezil již Emil Livečka (1979), který rozlišoval tyto druhy, které krátce vymezím: Preventivní, která slouží především k výchově a vzdělávacím opatřením, které jsou provedeny s předstihem. Anticipační, která souvisí se změnami spojenými s odchodem do penze a organizací volného času. Podstatou je určit, které znalosti, dovednosti a názory si jedinec osvojil. Rehabilitační se týká duševního rozvoje. Posilovací se týká aktivního života a rozvoje zájmů a schopností. Tyto funkce jsou dle mého názoru spíše obecné a můžeme je brát za obecně platné, ale co se týče vzdělávání dospělých v užším pojetí, dobrý příklad a rozdělení uvádí dle literatury Haškovcová ve svém rozdělení na: Vzdělávací funkce, které se týkají přímo získávání poznatků, informací, zkušeností, osvojování si dovedností, což přímo souvisí s učením seniorů. Jako další funkci uvádí kulturně-kultivační, kde se jedná o rozvoj osobnosti v umělecké oblasti, kulturní a fyzická aktivita. Poslední dělení Haškovcové se týká sociální-psychologické funkce, která se zaměřuje na oblast sociálních vztahů, psychického rozvoje a jde o cílenou aktivitu seniora (srov. Haškovcová, 2010, s. 129). Kde jasně vidíme souvislost s andragogickou myšlenkou „vzdělávání dospělých“, kde je hlavním cílem rozvoj nejen znalostí ale i osobnosti.

Podle Čornaničové, Petřkové a Bočkové funkce edukace seniorů také dělíme: Podle primárního zaměření na některé osobnostní stránky seniora na: Vzdělávací: získávání poznatků, informací, zkušeností, osvojování dovedností. Kulturně-kultivační: rozvoj osobnosti v oblastech uměleckých, kulturních a pohybových. Sociálně-psychologické: oblast sociálních vztahů, psychického rozvoje, cílená aktivita.

Podle specifického zaměření výchovy a vzdělávání, Preventivní: vzdělávací aktivity, které jsou prováděny v určitém předstihu a pozitivně, které ovlivňují průběh stárnutí a kvalitu života ve stáří. Anticipační: pozitivní připravenost na změny ve stylu života, hlavně při odchodu do důchodu. Rehabilitační: znovuoobnovování a udržování fyzických a duševních sil, příprava pro další existenci. Posilovací (stimulační, kultivační): rozvoj a kultivace zájmů, potřeb a schopností. Kompenzační: vzdělávací aktivity kompenzují úbytek sociálních kontaktů. Aktivizační: začlenění se do současné společnosti. Komunikační: komunikace s okolím, a tak i s celou společností. Relaxační: plnohodnotné kultivované trávení volného času vedoucí k vnitřní harmonii člověka. Mezigenerační porozumění: prohloubení porozumění mezi generacemi a na prevenci řešení mezigeneračního napětí. (srov. Petřková, Čornaničová, 2004; Bočková, 2000).

2.4. Podpora seniora při vzdělávacím procesu

Rodina a okolí má na seniora největší vliv. Dobré vztahy v rodině jsou základem mezigenerační solidarity. Podle Jeřábka a kol., má totiž fungující rodina velký vliv na začlenění seniora a má vliv na kvalitu jeho života a spokojenost. Je to jistý zdroj opory, jistoty a stability (Jeřábek a kol, 2015, s. 17). Partner, děti nebo kamarádky jsou v životě seniory velmi důležitou součástí, a to hlavně proto, že jsou to lidé, co po jejich boku prožili velkou část svého života. Mají společné rodinné pouto, přátelství, partnerství. To znamená, že jsou to důvěryhodné osoby. Senioři se samozřejmě snaží spoléhat sami na sebe, dokud jim síly stačí. Ovšem jsou jisté meze a hranice, které v jistém věku již nezvládají vstřebat a informace, ke kterým se díky moderním technologiím neumějí dostat (například používání PC).

Současné studie potvrzují, že rodiče a jejich dospělé děti mají tendenci udržovat podpůrné vztahy. Když stárnoucí rodiče potřebují pomoc, dospělé

děti se mnohdy stávají jejími poskytovateli, ale i naopak (Kaufman, 1998, s. 92). Děti a vnučky jsou tedy na své rodiče/prarodiče, kteří se ve svém seniorském věku stále snaží něčemu vzdělávat i patřičně hrdí a mohou je v tom velmi iniciativně podporovat. Protože zájmové vzdělávání může seniorům s tohoto hlediska jediné prospět. Samozřejmě jsou tu i tací, kteří díky zájmovému vzdělávání hledají i nové společenské kontakty, které také mohou pozitivně přispět k jejich společenské situaci a vzdělávací akce tedy může fungovat také jako jisté opatření proti osobní samotě seniora.

Sociální kontakty vytvářejí rámec poskytování sociální podpory. Vzájemná pomoc členů rodinného a dalšího neformálního systému podpory zahrnuje přímou směnu zdrojů v ekonomické i emocionální sféře (srov. Sýkorová, 2007, s. 167). Nejlépe však může vystihnout takovou podporu rodiny a okolí konkrétní tabulka v číslech. Zde je jasně vidět, že pokud má senior stáleho partnera, o kterého se ve stáří může opřít, je to hlavní osoba, na kterou se spoléhá. Další neméně důležitá složka pomoci je potom pomoc rodiny a dětí. Jako průměrně spolehlivou označili důchodci pomoc přátel. Na posledních příčkách se pak objevila pomoc sousedů a jiná.

Viz. tabulka č. 3.: **Spolehlivost zdrojů pomoci a podpory** (Sýkorová, 2007, str. 112)

Spolehlivost pomoci (dotazník)				
1. Naprosto spolehlivá 2. spíše ano 3. jak kdy a v čem 4. spíše ne 5. naprosto ne				
Partner/ manžel	Děti/rodina	Přátelé/ Známí	Sousedé	Okolí a jiné
0,782	0,805	0,452	0,281	0,438

* Měření spolehlivosti jednotlivých komponent proběhlo neformálních a formálních sociálních sítí pětistupňovou škálou v Dotazníku, čím více se

hodnoty A blíží k + 1, tím spolehlivější se daný zdroj k pomoci respondentům jevil

2.5. Aktivní stárnutí a motivace ke vzdělávání

Jaké jsou možnosti seniorů k jejich seberealizaci? Jakou mají motivaci, aby se svým životem mohli ještě v důchodu něco udělat? Jaká je jejich reálná perspektiva? To, jak je člověk aktivní jde vidět po celý jeho dosavadní život, mnohdy se na tom nezmění nic ani s odchodem do důchodu. Podle Plhákové (2004) je motivace příčina určitého chování, která mu dává určitý směr a také cíl a také ovlivňuje intenzitu tohoto chování a určité chování ukončuje. Proto i motivace souvisí s bariérami ve vzdělávacím procesu a nemůže být jako zdroj bariér vynechána.

„Koncept aktivního stárnutí je produktem těchto změn v uvažování nad tím, co znamená stárnout. Představuje seniorský věk jako období, jež má být naplněné aktivitou, ať je ve formě prodlužujícího se pohybu na trhu práce, celoživotního vzdělávání nebo sportu či dalších nově se rozvíjejících zájmů“ (Hasmanová Marhánková, 2013, s. 12).

Je tedy v zásadě dobré, pokud se seniori snaží zapojit i ve vyšším věku do společnosti, oživí to jejich vlastní sebekázeň a nebudou mít dojem, že jejich život již s důchodem „skončil“. Je pouze na nich, jestli k tomu využijí vlastní koníčky, zájmy, cestování, nebo se jejich variantou stane třeba celoživotní vzdělávání na Univerzitách třetího věku. Podle Smékalové a Špatenkové mají vzdělávací aktivity velký emocionální a sociální význam. Jak už jsme zmiňovala i v předchozí kapitole Podpora seniorů ve vzdělávacím procesu v případě seniorů nejde jen o vědomosti, ale také kontakt s lidmi, kteří se stejných akcí účastní. (2015, s. 34 – 35). Dovolila bych tedy odpověděla na úvodní otázku: Možnosti seniorů k jejich seberealizaci tu jsou, záleží tu vždy na tom, jaké měl senior zájmy a jak je na tom po zdravotní stránce, potom je nejdůležitější složkou motivace. Ta je hlavním pohonem sloužícím k seberealizaci a aktivním stárnutí. Na samotné motivaci

a možnostech poté záleží i perspektiva seniora. Protože to, co se lidem obvykle zdá velmi daleko, může být nakonec blíže, než si mysleli, pokud tomu věnují dostatečný čas a zájem.

Motivace je v podstatě oponent vůči bariérám ve vzdělávání, ke kterým se dostaneme v další kapitole. Motivace je důležitým faktorem vzdělávacího procesu, protože je to jedna z věcí, která dokáže i právě existující i hrozící bariéry překonat.

„Právě na motivaci záleží, zda senior do vzdělávacího procesu vstoupí, zda v něm setrvá, nebo ho ukončí. Specifikum edukace v období stáří tkví především v tom, že na seniory není vyvíjen tlak na získání kvalifikace ani na její zvyšování“ (Špatenková, Smékalová, 2015 s. 72).

Vzdělání seniora je tedy hlavně dobrovolné, proto se zaměřuje na skutečný zájem daného člověka a ochotu trávit nad takovým vzděláváním svůj volný čas i prostředky. Velmi často se k takovému vzdělávání rádi vrací lidé, kteří mají dobrou zkušenost se školou, nebo mají sami nějaký titul a ve školním prostředí se pohybovali celý život. Milan Beneš (2008, s. 90) uvádí, že motivem ke vzdělávání u této věkové kategorie je často: touha po sociálních kontaktech, snaha najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti, zvládání tělesných, psychických a sociálních změn, udržování vlastních sil.

Nejčastějším důvodem, proč starší lidé studují je to, aby si splnili své dávné přání a aby si zvýšili sebevědomí (Schmidt, 1997, s. 45). Ve svém výzkumu také provedu šetření, jaký si respondenti pro vzdělání zvolili důvod.

3. Bariéry ve vzdělávání seniorů

Bariéry ve vzdělávacím procesu samozřejmě existují v každém věku, jenomže u seniorů jsou specifické tím, že se tyto bariéry prohlubují. To z toho důvodu, že s přibývajícím věkem se naše osobnostní rysy umocní, motivace je už pouze osobní, protože vzdělávání už senioři mnohdy nepotřebují kvůli lepšímu

uplatnění na trhu práce a stává se tedy spíše jejich vlastní volbou a zdravotní stav seniorů se mnohdy přirozeným stárnutím organismu také spíše zhoršuje. Proč tedy obecně bariéry vznikají? Lidé, kteří se vzdělávají, v dospělosti často musí vystoupit ze své komfortní zóny, v tomto případě může samozřejmě vyvstat mnoho překážek v učení. Tyto bariéry mohou růst především s vyšším věkem. Dostupná literatura píše především o bariérách dospělých a nspecifikuje bariéry určitého věku, to je jeden z faktů, proč by výzkum bariér na univerzitě třetího věku mohl být přínosem a také podkladem pro další kvalitativní výzkum. Protože bariéry můžeme rozdělit do více druhů, proberu ty nejdůležitější. V následujících kapitolách postupně popíšu, jaký vliv má sociální prostředí na vznik bariér u seniorů a jaký má pro člověka z oblasti dalšího vzdělávání vliv odchod do důchodu. Následně pojednám o problematice jednotlivých bariér v následujícím pořadí. Osobnostní bariéry, institucionální bariéry, situační bariéry, intelektuální a výrazové bariéry, emoční bariéry a bariéry kultury.

3.1. Sociální prostředí a jeho vliv na vznik vzdělávacích bariér

Bariéry vznikají v průběhu celého života. Vznikají v důsledku špatných rodinných vazeb, špatné finanční situace, zdravotního stavu, který není vyhovující. Jak jsem již popsala v kapitole 2.4. Podpora seniora při vzdělávacím procesu, důležitým faktorem pro další rozvoj je především podpora rodiny. Ovšem ne vždy senior rodinu má. Jedná se o tzv. penzionování, ovdovění apod. – proto musejí být kompenzovány aktivitami jinými, v nových sociálních rolích. Pokud nikdo takový v okolí starého člověka není, musí se spoléhat pouze sám na sebe.

Teorie sociálního selhání se zaměřuje na roli sociálního prostředí ve vytváření a posilování negativního pojetí starého člověka, sociální prostředí má tendenci označovat seniory za závislé v situacích, kdy jsou oslabení životní krizí, ztrátou sociálních rolí, závažnými zdravotními potížemi. Mapují postoje a chování druhých srážejí již snížený pocit osobní

kompetence starších lidí. Vedou je k přijetí identity nemocných, neschopných zvládat každodenní úkoly, neužitečných a „nepotřebných“. V takových životních situacích je pro důchodce klíčovým bodem fyzická soběstačnost ta je výrazně podmiňována zdravím. To znamená zabezpečení vlastních a základních potřeb (srov. Sýkorová, 2007, str. 87).

Tyto dva pojmy spolu velmi úzce souvisí, pokud člověk ještě fyzicky stačí, svou situaci může dobře zvládnout. Pokud ovšem daný jedinec nestačí fyzicky, ocitá se na dně propasti, kdy si připadá sám, neschopný a nepotřebný. Aby k této situaci nedošlo, je velmi důležité připravit se na stárnutí postupně a aktivně i na tuto oblast může seniory připravit nejen zájmové vzdělávání, protože záběr kurzů, které může senior absolvovat, jsou velmi široké, patří k nim například i kurzy zdraví a pomoci, nebo vzdělávací akce zaměřené na finance. Je dobré být připraven na každou životní situaci a ke vzdělávání patří i získávání si důležitých informací o nových technologiích, ale také podvodech a ochraně sama sebe.

Význam odchodu do důchodu

Před závěrem bych si chtěla odpovědět na otázku, jaký může mít odchod do důchodu pro člověka význam, a to jak v pozitivním i negativním slova smyslu a zda aktivita člověka ve stáří končí, nebo lze naopak tuto aktivitu posílit, když už člověk není v pracovním poměru, ale na odpočinku. Podle Grusse musíme porozumět předpokladům zdravého stáří a nalézt cesty, jak proces stárnutí ovlivnit žádoucím směrem (Gruss, 2009). Význam odchodu do důchodu se tedy sice nedá shrnout jednou větou. Prakticky se dá říci, že pro každého člověka má trochu jiný význam. Pokud je člověk zdravý, aktivní a rád ve společnosti, může v důchodu všechny své zájmy prohloubit, má na vše čas a prostor. Pokud je ovšem člověk celý život stále nemocný, neaktivní a samotář, nemůžeme očekávat, že v důchodu se

mohou tyto vlastnosti změnit, většinou se například jisté problémy, vlastnosti a negativní postoj může pouze prohloubit a to jsou ty největší bariéry, které souvisí nejen s věkem ale i osobností člověka. Záleží to tedy vždy na tom, jakou má senior životní styl a celkový postoj k sobě samému a svému životu.

„Svým žitím něco vytváříme, zanecháváme za sebou stopu. Někdo si cení majetku, který nashromáždil, někdo považuje za největší hodnotu, jež za ním zůstává, děti. Je však něco nehmotného, neviditelného, co je výsledkem našeho života, a to je proměna našeho vědomí. Naše životní zápasy, prohry, vítězství, utrpení, přemýšlení, studium, prožívání kultury a umění ...“ (Sak, Kolesárová, 2012. s. 144).

3.2. Osobnostní bariéry

V následujících řádcích se budu věnovat osobnostním bariérám účastníka vzdělávacího procesu. Vzdělávaný si sám sobě klade překážky v rámci osobnostního nastavení. Podle Rabušicové je definice osobnostních bariér následující: Osobnostní bariéry, to jsou ty, které má člověk spojené s vlastní vůlí a povahou. Je to například nedostatek motivace. Není-li motivace dostatečně silná, je velký předpoklad neúspěšnosti. Dospělí jsou motivováni, když vidí potřebu naučit se nové dovednosti. Na pracovišti jsou například dospělí velmi motivováni studovat a zvyšovat si své vzdělání tehdy, očekávají-li poté povýšení ve své kariéře, ovšem tuto motivaci senioři nemají, jejich motivace je pouze vlastní zájem. Motivace je tedy velkým klíčem překonání překážek ve studiu (Rabušicová, 2008, str. 99 -106).

Mezi další bariéry patří nedostatek sebevědomí: Sebevědomí je velmi individuální vlastnost každého jedince. Každý má úroveň svého sebevědomí nastavenou jinak. Člověk je nastavený různě, některý jedinec je optimistický, jiný spíše pesimistický, jiný má problém se svým vzhledem, intelektem a celkově souvisí se sebe-pojetím člověka. Podle Rabušicové, je sebevědomí

důležitý faktor, který nám určuje, do jaké míry si člověk uvědomuje své možnosti, schopnosti a rezervy, jak sám sebe hodnotí a do jaké míry věří ve svou schopnost obstát v určitých životních situacích. S tím samozřejmě souvisí to, jak člověk má rád sám sebe a jak si sám sebe váží. Úroveň sebevědomí ovlivňuje všechny oblasti lidského života (2008, str. 99 -106).

Mezi poslední osobnostní bariéry řadí nedůvěru v efektivnost. Velmi často jsou lidé k vzdělávání v dospělosti skeptičtí a nevěří, že vzdělání jim přinese něco nového. Nastane-li tato situace, může být pro nás výše zmíněná nedůvěra v efektivnost překážkou, která nám brání ve vzdělávání (Rabušicová, 2008, str. 99 -106). Osobnostní bariéry jsou v nás samotných, protože společnost a technický vývoj jde značně kupředu a může být náročné se přizpůsobovat a stále rychleji reagovat na změnu trhu a senioři nechtějí být závislí pouze na svých dětech. Sami chtějí umět napsat email, nebo vyřešit záležitosti jako nákupy nebo placení složenek přes internet.

3.3. Institucionální bariéry a situační bariéry

Podle Rabušicové jsou neméně důležité bariéry institucionální. Sem patří překážky, které negativně ovlivňují možnosti vzdělávání či jeho průběh obzvláště se zvyšujícím se věkem učícího se. Je to například nedostatek informací. Mezi které patří nejen špatná komunikace mezi vzdělávaným, vzdělávajícím a institucí může být rovněž velmi nepříjemnou bariérou, která nám znepříjemní či ztíží vzdělávací průběh. Také nedostatek vzdělávacích možností. Sem patří nedostatek vhodných vzdělávacích programů, které by byly pro vzdělávaného dostupné a vhodné. (Rabušicová, 2008, str. 50-58).

Další nepříznivé vlivy na výuku dospělých uvádí a také doplňuje Mužík, tyto vlivy mohou působit na výuku dospělých a stávají se tak překážkami ve studiu. Senior může mít odlišné názory, které během života získal, a nemusí tak souhlasit s informacemi, které se mu v rámci studia

dostávají. S tím souvisejí i určité stereotypy v myšlení, které pak mohou odmítat probíraná řešení (Mužík, 2004, s. 27 - 32).

Situační bariéry vyplývají z momentální situace jedince, jako je například: nedostatek času, financí a celková dostupnost. Podle Rabušicové dělíme situační bariéry na následující: Nedostatek finančních prostředků ke studiu. V tomto případě je dobré zvážit, zda není lepší si odpustit něco méně důležitého a upřednostnit právě vzdělání (Rabušicová, 2008, str. 50-58).

Ve stáří se objevují různě závažná zdravotní omezení, mezi které patří špatná chůze, bolest zad, bolesti při dlouhém sezení např. ve třídě, ale také zažívací potíže, potíže s udržením moči, nemoci srdce a tak dále. Podle Rabušicové zdravotní důvody bývají nejčastějším problémem vzdělávacího procesu ve vyšším věku. Mohou nastat taková zdravotní omezení, která nám celý proces vzdělávání značně ztíží či znemožní úplně (2008, s. 105).

Další bariérou je nedostatek času. Čas, který jsou senioři vzdělání ochotni věnovat, záleží i na nabízených programech a jejich kvalitě. Mnohdy si vzdělávací proces zkusí, ale nevydrží u něj, protože je pro ně důležitější trávit čas s vnoučaty, starostí o zahradu, dům, odpočinkem nebo cestováním.

Z hlediska frekvence výskytu jsou nejčastějšími typy překážek k účasti na celoživotním učení situační a institucionální bariéry. Ty podle Rubensona (2010, s. 217) dominují ve většině zemí

3.4. Intelektuální a výrazové bariéry

Intelektuální a výrazové bariéry představují nedostatečnou intelektuální výzbroj vzdělávaných. Velmi důležitá je srozumitelnost a jednoduchost verbálních i neverbálních komunikačních prostředků (Barták, 2008, s. 18-20). V realitě se může situace vyvíjet následujícím způsobem. Účastník se přihlásí ke vzdělávacímu procesu, protože ho dané téma vždy z laického pohledu zajímalo, má za to, že by se o tomto tématu mohl

dozvědět i v odborných souvislostech, například když se jako dítě zúčastnil matematických olympiád, nebo na obrazovce sledoval různé dokumenty o přírodě, zajímaly ho soudní případy odvysílané v televizi. V dané výuce ovšem později zjistí, že i přes jeho zájem si nedokáže spojit souvislosti, nebo nedokáže provádět dané výpočty. Podobné to například může být, když se účastník zajímá o určitý typ sportu, přihlásí se tedy na kurz, kde je jiný typ sportu a posléze zjistí, že mu daný sport nejde, nevyhovuje, nebo na něj fyzicky není dostatečně zdatný.

Mužík uvádí další nepříznivé vlivy, které mohou působit na výuku dospělých a stávají se tak překážkami ve studiu. Dospělý může mít během života utvořeny odlišné názory na probíranou látku a nemusí tak s informacemi, které se mu v rámci studia dostávají souhlasit. Studium se pro něj v tu chvíli stává nekomfortním, nepříjemným a nevyhovujícím. Souvisejí s tím i určité stereotypy v myšlení, které pak mohou odmítat probíraná řešení daných úkolů, situací nebo článků, které se na výuce probírají. Může pak nastat problém, kdy student bude odmítat teoretické vysvětlení a odůvodnění dané látky, neboť dospělý člověk vše přirovnává k praxi a hledá odpovědi v životních situacích (srov. 2004, s. 27 – 33).

3.5. Emoční bariéry

Emoční bariéry, mohou představovat obavy či strach ze selhání. Představa účastníka vzdělávacího procesu, který věnuje určité úsilí, čas, finanční hotovost a také nějakou představu o tom, co intelektuálně zvládne, mohou být pro něj frustrující a stresující. Uvědomuje si, že určité překážky nemusí zvládnout a vyvolává to v něm pocity beznaděje, obavy, že se před okolím může zesměšnit. Také může mít obavu, jestli zapadne do kolektivu a pokud by do něj nezapadl, mohl by se cítit společensky vyloučený a

ponížený. Obecně jsou emoční bariéry překážky volného, nespoutaného myšlení, konání a sdělování.

3.6. Bariéry kultury

Bariéry kultury jsou zejména důsledkem toho, že čím více člověk dospívá a nabírá zkušeností, podřizuje se nejrozličnějším referenčním rámcům a dělá to, co od něj společenské prostředí vyžaduje. Snaží se o sounáležitost a soudržnost s příslušnou komunitou a jedná tak, aby se s ní ztotožnil. S těmito bariérami se pak setkáváme zejména v podobě nejrozličnějších tvrzení, která se tváří jako axiomy. Dochází k tomu, že velmi omezují rozvoj tvořivého myšlení a jednání těch, kteří je kladně přijímají.

Znakem je také sounáležitost se svojí generační skupinou, kdy fungovaly určité politické, sociální a kulturní vzorce, kterých se zúčastněný nechce vzdát a je s nimi určitým způsobem propojený. Přijmout odlišný fakt, který je spojený s dnešními generačními vzorci, pro něj může být velmi těžké.

4. Praktická část.

Praktická část je zaměřena na výzkum pomocí dotazníků, jehož cílem je zjistit postoj seniorů k bariérám, které mohou vzniknout v průběhu zájmového vzdělávání na U3V a jejich zkušenosti s tímto vzděláváním. Cílem mé práce je zjistit na základě stanovených hypotéz, které bariéry jsou pro účastníky vzdělávacího procesu nejčtenější a to například i v souvislosti s jejich věkem nebo motivací.

4.1. Univerzita třetího věku v Olomouci

Univerzity třetího věku se staly nejznámějšími vzdělávacími institucemi pro seniory. Samotný termín univerzita třetího věku byl v počátcích svého používání vnímán z mnohem širšího hlediska. Reprezentoval ideu 70. let, určenou pro specifické formy vzdělávání seniorů realizovaných na vysokých školách. Univerzity třetího věku jako vzdělávací instituce se od svého vzniku zaměřily na zájmové vzdělávání. Základním cílem univerzit třetího věku bylo a stále platí, zlepšení kvality života seniorů, tedy lidí třetího věku a to prostřednictvím vzdělávacích programů. Při organizaci práce univerzit třetího věku se podle Petřkové a Čornaničové střetávají dva základní přístupy: První přístup preferující intelektuální aktivitu účastníků, který zdůrazňuje hlavně vysokoškolský charakter studijních aktivit, také hlubokou individuální angažovanost posluchačů, účast na výzkumných pracích. Druhý přístup představuje tradiční osvětový pohled: preferuje formy výchovno-vzdělávací, které umožňují zahrnout velké množství posluchačů. (srov. Petřková, Čornaničová, 2004).

Filozofie a poslání univerzit třetího věku je, že poskytují seniorům vzdělávání na vysokoškolské úrovni orientované výlučně pro tuto populaci. Vzdělávání má výlučně charakter osobnostního rozvoje, nikoliv profesní přípravy a nezakládá tedy nárok na vysokoškolský titul. Představuje tedy možnost kvalitního naplnění volnočasových aktivit, podporuje aktivizaci

starších dospělých a seniorů, zpřístupňuje jim nové poznatky, vědomosti a dovednosti, které mohou využívat i nad rámec svého osobního rozvoje a eliminuje do jisté míry sociální vyloučení seniorů a usnadňuje integraci do společnosti.

U3V na Univerzitě Palackého v Olomouci je nejstarší univerzitou svého druhu v naší republice, vznikla v roce 1986 v tehdejší Československu. Je organizovaná a realizována na seriózním a odborném základu. Přípravuje nejrůznější edukační programy a aktivity pro seniory, od klasických po aktivizační programy zaměřené na zdravý životní styl ve vyšším věku. Přijetí ke studiu není podmíněno maturitní zkouškou a také není vázáno na žádné přijímací zkoušky. Studium je však zpoplatněno a registrační poplatek činí kolem 500 – 700 korun za semestr.

U3V také nabízí širokou škálu vzdělávacích programů, které nabízejí různé fakulty, např. FTK, LF, PF, FF, PřF, FZV a další. Pro představu uvedu pouze některé z nich. Programy uvedené na filozofické fakultě jsou například: psychosociální studia, české dějiny, historie a archeologie. Programy na přírodovědecké fakultě jsou my-lidé a příroda, nové trendy v přírodních vědách. V konkrétních programech se účastník podle rozvrhu fakulty dostaví na příslušné přednášky podle harmonogramu studia. Jsou dostupné také studijní materiály, které může student získat online na webových stránkách. Délka studia bývá ve dvou až tříletých vzdělávacích cyklech. Školní rok má průměrně 15 dvouhodinových přednášek.

Univerzita třetího věku na Univerzitě Palackého v Olomouci: *Filozofie univerzit třetího věku.* © 2018 Dostupné z: <https://u3v.upol.cz/>) Jedna z nejdůležitějších akcí před zahájením samotného studie je ze strany univerzity nepodcenění přípravy na vzdělávací aktivitu. Nedotažená příprava výuky může zapříčinit problémy ve výukovém bloku. Univerzity si tento fakt dobře uvědomují.

„Příprava plánu vzdělávacích aktivit patří k důležitým úkolům vzdělávacího útvaru a plán by měl vznikat na základě vnitřních podnětů specialistů z útvaru vzdělávání a na základě podnětů ze správních, odborných a provozních útvarů „(Malach, 2003, s.16).

4.2. Hypotézy:

Tato kapitola se zabývá popisem metody sběru dat, organizací a vzorkem průzkumu. Jsou zde uvedeny i výsledky s grafickým zpracováním a shrnutí výsledků průzkumu. V této fázi formulují hypotézy.

H1: Mezi věkem studentů a četností situačních bariér bude zaznamenána přímá úměra.

H2: Schopnost dokončit cíl (škála 7 bodová), bude mít vliv na četnost rozhodnutí ukončit studium, vznik osobnostních bariér.

H3: Nejvyšší četnost jako důvod ukončení studia budou mít bariéry situační, konkrétně zdravotní omezení.

H4: Nejnižší četnost jako důvod ukončení studia budou mít bariéry osobnostní, např. motivace.

4.3. Cíle výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je rozlišit a charakterizovat zásadní bariéry při studiu na Univerzitě třetího věku. Dílčími cíli výzkumu jsou pak odpovědi na jednotlivé otázky, které jsou formulované ve výše uvedených výzkumných problémech.

4.4 Metodika výzkumu

Aplikovaný, empirický, kvantitativní výzkum

Dotazníkové šetření

Dostupný výběr

Analýza, interpretace dat

Výzkumný vzorek: Výzkum byl proveden v říjnu 2018. Dotazník byl určen respondentům studujícím na U3V v Olomouci. Dostupný výběr studentů na základě programů U3V. Předpokládaný rozsah mezi 80 - 100 respondenty.

4.5. Popis výzkumu

Z důvodu potřeby jednotnosti povahy odpovědí jsou v dotazníku využity zejména uzavřené, případně škálové otázky. Důležitou roli také hraje anonymita při vyplňování dotazníků a ujištění, že veškeré vyplněné údaje budou použity jen pro účely průzkumu. Respondenty to vede k pravdivému a otevřenému odpovídání. Dotazník umožňuje poměrně snadnou kontrolu a rychlé zpracování dat. Dotazník se skládá z dotazníkových položek. Každá položka je složená z části otázkové a odpovědní. V otázkách je respondentům nabídnuta možnost otevřené odpovědi. Dotazník působí rozsáhlým dojmem, protože byl určen pro respondenty seniorského věku, u kterých předpokládám zhoršený zrak, proto je ve velikosti 14. V úvodu dotazníku se respondentům představuji a seznamuji je s účelem průzkumu a s použitím získaných závěrů. Důležité je zde uvedení způsobu označení odpovědi zakroužkováním. Na závěr respondentům děkujeme za čas, který věnovali vyplňování dotazníku a za jejich názory.

4.5. Analýza výzkumu

V analýze výsledků průzkumu jsou prezentovány údaje o respondentech. Dotazníkové šetření a jeho zpracování probíhalo na Univerzitě třetího věku ve dnech od 31. 10 do 14. 11. 2018 a to na Filozofické fakultě Univerzity Palackého a cílem bylo zjistit na základě stanovených hypotéz, které bariéry jsou pro účastníky vzdělávacího procesu nejčtenější v souvislosti s dalšími faktory jako je například jejich věk.

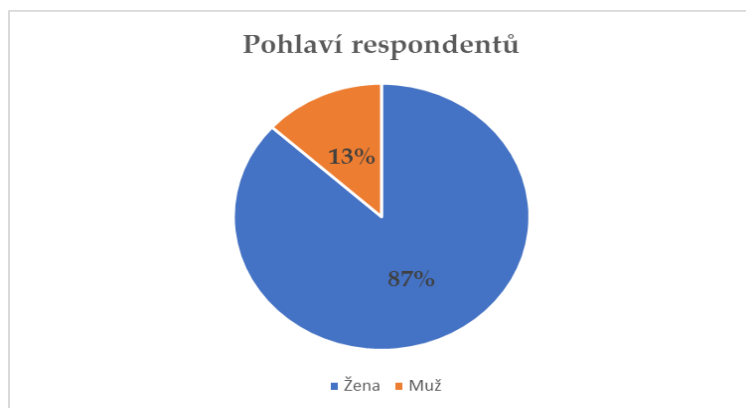
Dotazník obsahuje celkem 19 otázek (viz. příloha č. 1). Dotazníků bylo pro tyto účely vytištěno celkem 100, z toho se vrátilo 83 vyplněných dotazníků. Návratnost dotazníků tedy činí 83 %.

Struktura respondentů (věková struktura, vzdělání a pohlaví) byla v dotazníku získána otázkami 17., 18. a 19. Procentuální zastoupení žen činí 86,75 %, muži tvořili celkem 13,25 %.

Tabulka č. 4. Podíl žen a mužů otázka č. 17.

Kategorie	Tabulka četností: Pohlaví (Výzkum)			
	Četnost	Kumulativní četnost	Procenta	Kum. Rel. četnost
Žena	72	72	86,74699	86,7470
Muž	11	83	13,25301	100,0000
Chybějící data	0	83	0,00000	100,0000

Graf č.3.: Pohlaví respondentů

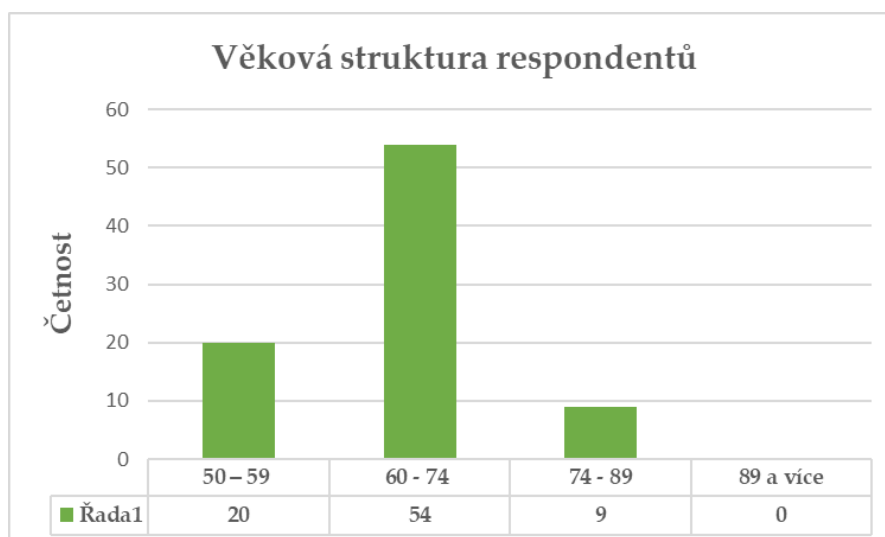

Nejvyšší četnost (otázka č. 18) tvoří věková skupina respondentů mezi 60 až 74 lety (65,05 %), druhou nejpočetnější skupinou jsou respondenti ve věku 50-59 let (24,1 %), ve věku 74 až 89 je pouhých 9 respondentů, tedy 10,84 %. V kategorii 89 a více se ve výzkumném vzorku nenachází žádný respondent.

Tabulka č. 5.: Věková struktura respondentů

Kategorie	Tabulka četností: Věk (Výzkum)		
	Četnost	Kumulativní četnost	Procenta %
50 – 59	20	20	24,10
60 - 74	54	74	65,06
74 - 89	9	83	10,84
89 a více	0	83	0,00
Celkem	83	83	100

Graf č. 4.: Četnost podle věku

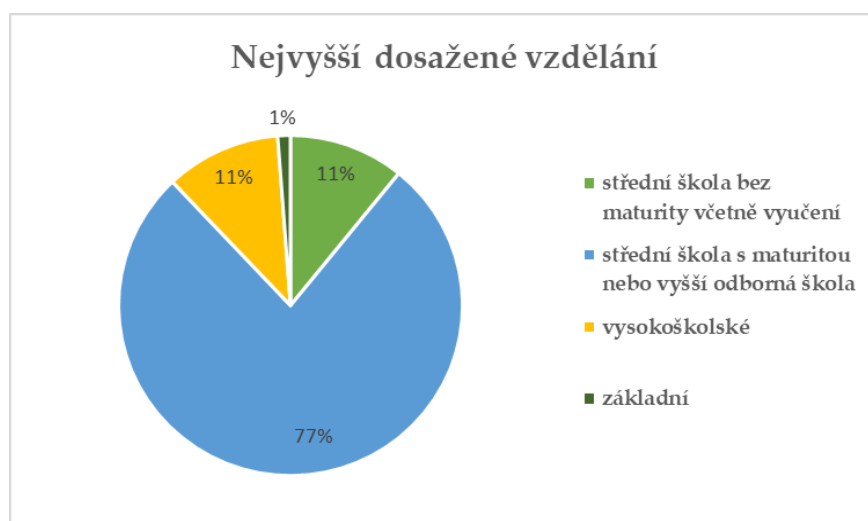

Největší zastoupení ve vzdělání respondentů (otázka č. 19) můžeme vidět ve skupině se středoškolským vzděláním s maturitou (77,10 %), ve stejné míře jsou poté zastoupené kategorie vysokoškolské vzdělání a středoškolské vzdělání bez maturity (10,84 %), nejnižší zastoupení je zde u základního vzdělání (1,2 %).

Tabulka č. 6: Procentuální zastoupení respondentů podle vzdělání

Kategorie	Tabulka četností: VZDĚLÁNÍ (Výzkum)			
	Četnost	Kumulativní četnost	Procenta	Kum. Rel. četnost
střední škola bez maturity včetně vyučení	9	9	10,84337	10,8434
střední škola s maturitou nebo vyšší odborná škola	64	73	77,10843	87,9518
vysokoškolské	9	82	10,84337	98,7952
základní	1	83	1,20482	100,0000
Celkem	83	83	100,00000	100,0000

Graf č. 5.: Vzdělání respondentů

Otázka č. 1: Pro zájmové vzdělávání jsem se rozhodl/a, protože:

Z následujícího grafu vyplývá, že nejčastějším důvodem respondentů pro zahájení zájmového studia na U3V bylo (viz. odpověď b) rozšíření si svých dosavadních znalostí, který zvolilo 44 tázaných, (odpověď c) poznání nových lidí zvolilo 13 dotázaných a (odpověď e) pro nové zážitky zvolilo 12 dotázaných, důvod (odpověď a) zájem o studovaný obor zvolilo pouze 7 dotázaných a jako zaplnění volného času (odpověď d) vnímá pouze 6 respondentů. Jeden respondent zakroužkoval všechny možnosti. Tato otázka

je důležitá pro posouzení, které bariéry jsou pro účastníky vzdělávacího procesu nejzávažnější.

Motivací ke studiu na U3V se zabývalo již spoustu studií, například Petřková (1998, s. 154-156), kde sledovala také důvody ke studiu. Její výsledky ukázaly, stejně jako v případě tohoto výzkumu, že nejčastějším motivem byla touha prohloubit si své znalosti. S jejím výzkumem se shoduje i druhé místo, které obsadil sociální kontakt. Více viz graf.

Graf č.: 6. Zájem o studium

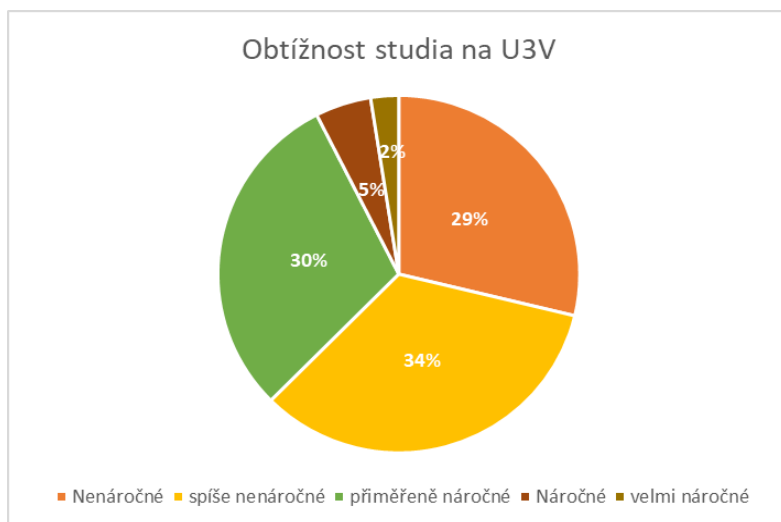
Respondenti, kteří zvolili rozšíření si svých znalostí (nejčetnější skupina), mohou studium ukončit v případě, že jim nebudou vyhovovat metody vyučujícího, nebo jim studium nebude přinášet něco nového. Respondenti, kteří zvolili jako hlavní důvod studia poznání nových lidí, mohou studium ukončit v případě, že vznikne bariéra v rámci kolektivu.

Pokud bychom měli shrnout prezentovaná fakta, dá se říci, že motivací k edukaci seniorů jsou potřeby (srov. Kozáková, Müller, 2006, s. 37) kognitivní (rozšíření a doplnění poznatků), sociální (kontakt s vrstevníky), aktivity (smysluplná činnost) kompenzace nedostatků (emočních i intelektuálních) a seberealizace. V případě, že tyto potřeby nejsou studiem

naplněny, mohou se bariéry ke vzdělávání u účastníků prohloubit a do vzdělávacího procesu vstoupit opakovaně nemusí.

Otázka č. 2. Studium považují za:

Graf č. 7. Obtížnost studia v procentech

Z grafu lze vyčíst, že se většina respondentů přiklání k tomu, že studium na U3V se jeví jako nenáročné až přiměřeně náročné, tyto tři možnosti získaly podobné ohodnocení. Největší procentuální zastoupení má možnost b) spíše náročné zaokrouhlo na 34 %, dále c) přiměřeně náročné zaokrouhlo na 30 % a o jedno procento méně má možnost a) nenáročné. Velmi nízký počet respondentů zvolilo studium jako d) náročné a to celkem 5 % a za e) velmi náročné a to pouze 2 %. Obtížnost studia má obvykle souvislost se vznikem intelektuálních a emočních bariér. Při velmi náročném studiu by tedy mohli respondenti ve vyšší míře studium ukončit.

Otázky číslo 13 až 16 jsou zaměřeny na hodnocení vzdělávání na U3V, zda se vzdělávání chtějí věnovat i v budoucnosti a na sebehodnocení v rámci plnění cílů.

Otázka č. 13. Přináší Vám zájmové vzdělávání ve třetím věku něco nového?

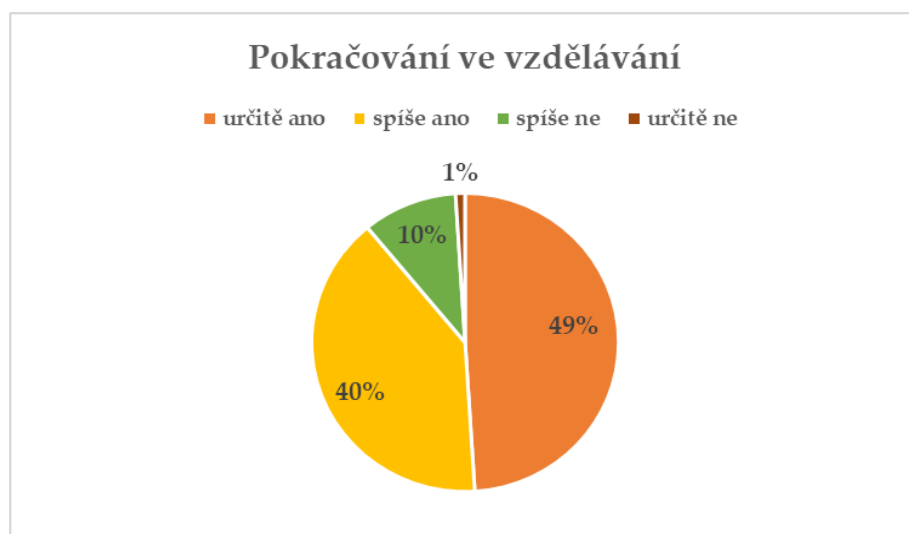
Tabulka č. 8

Kategorie	Tabulka četností: VZ (Výzkum)			
	Četnost	Kumulativní četnost	Procenta	Kum. Rel. četnost
určitě ano	64	64	77,10843	77,1084
spíše ano	12	76	14,45783	91,5663
spíše ne	5	81	6,02410	97,5904
určitě ne	1	82	1,20482	98,7952
Chybějící data	1	83	1,20482	100,0000

Většina respondentů uvedlo, že jim vzdělávání na U3V přináší něco nového, celkem 64 (tedy 77,1 %) z výzkumného vzorku. Druhý nejvyšší počet bylo spíše ano (14,5 %), pouhých 5 respondentů (6 %) odpovědělo spíše ne a pouhý 1 respondent odpověděl, že mu vzdělávání na U3V nepřináší nic nového. Dle následující tabulky můžeme předpokládat, že nemusí dojít k ukončení studia v případě vzniklých osobnostních bariér – konkrétně motivace ke studiu, protože celkově je vysoká míra studentů, pro které představuje U3V nový zážitek. Předpoklad podporuje také výsledek šetření v následující otázce.

Otázka č. 14. Hodláte se zájmovému vzdělávání věnovat i v budoucnosti?

Graf. č.8 Pokračování ve vzdělávání

Z grafu je patrné, že téměř 50 % účastníků vzdělávacího procesu chce dále pokračovat v dalším zájmovém vzdělávání a dalších 40 % účastníků zvolilo možnost „spíše ano“, 10 % zvolilo možnost „spíše ne“ a pouhé 1 % zvolilo „ne“.

Otázka č. 15. V následující škále zvolte, jak je pro Vás další vzdělávání důležité. 1. velmi důležité, 7. není důležité

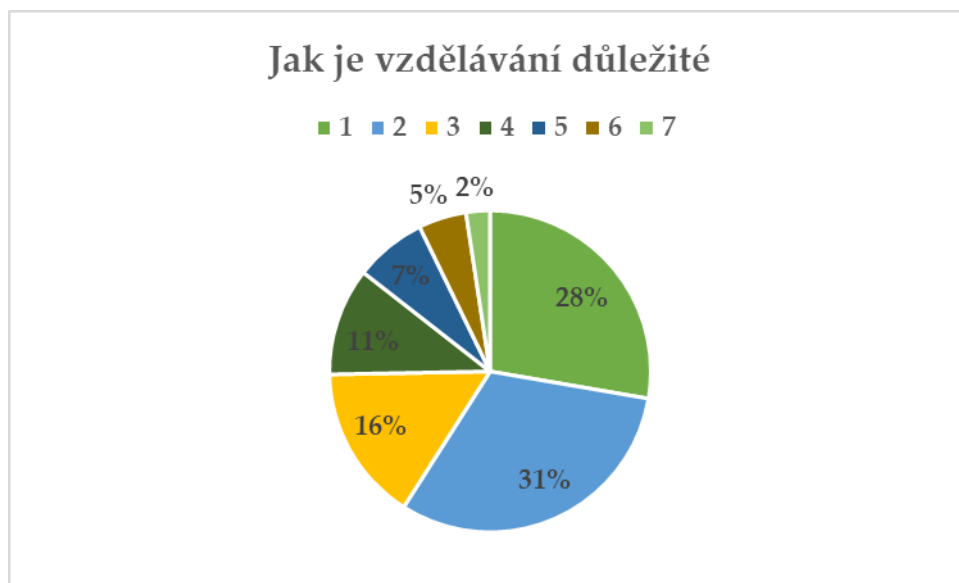
Tabulka č. 8 Důležitost vzdělávání

Kategorie	Tabulka četností: A5_DULEZITOST vzdělání (Výzkum)			
	Četnost	Kumulativní četnost	Procenta	Kum. Rel. četnost
1	23	23	27,71084	27,7108
2	26	49	31,32530	59,0361
3	13	62	15,66265	74,6988
4	9	71	10,84337	85,5422
5	6	77	7,22892	92,7711
6	4	81	4,81928	97,5904
7	2	83	2,40964	100,0000
Chybějící data	0	83	0,00000	100,0000

Nejvíce respondentů 26 (31,30 %) uvedlo vzdělávání jako důležité, jako velmi důležité uvedlo 23 dotazovaných (27,70 %), od 3 bodu, který značí klesající míru důležitosti vzdělávání, má četnost respondentů, kteří chtějí pokračovat, klesající charakter. To znamená, že nadpoloviční většina respondentů považuje vzdělání za velmi důležité až přiměřeně důležité.

Graf č. 9

Procentuální zobrazení v grafu:

Otázka č. 16. V následující škále zvolte Vaši důslednost v dokončování cílů (úkolů), které si stanovíte: 1. vždy úkol dokončím, 7. mám problém úkol dokončit

Z následující tabulky vyplívá, že respondenti, kteří na škále mezi 1 až 2, nejčastěji zvolili možnost, že vždy stanovený cíl dokončí. Mezi respondenty tedy předpokládáme vyšší míru motivace k zájmovému studiu, tudíž také minimální vznik osobnostních bariér v této oblasti.

Tabulka č. 9 Dokončování cílů a pokračování v zájmovém vzdělávání

Dvourozměrná tabulka (Výzkum)					
Četnost označených buněk > 10					
(Okrajové souhrny nejsou označeny)					
Plnění cílů	A4_U3V určitě ano	A4_U3V spíše ano	A4_U3V určitě ne	A4_U3V spíše ne	Řádk. součty
1	19	4	0	0	23
2	10	15	0	1	26
3	11	1	0	1	13
4	1	6	0	2	9
5	0	3	0	3	6
6	0	3	0	1	4
7	0	1	1	0	2
Všechny skup.	41	33	1	8	83

V poslední části se budu věnovat klíčovým otázkám důležitým pro zodpovězení daných hypotéz, tato část směřuje výhradně k otázkám číslo 3 až 9. Věnuje se četnosti bariér v konkrétních kategoriích, jednotlivé kategorie jsou: Zdravotní omezení, finanční náročnost, nedostatek motivace, náročnost odborná, špatný kolektiv, nevyhovující metody vzdělavatele, nevyhovující prostředí.

H1: Mezi věkem studentů a četností situačních bariér bude zaznamenána přímá úměra.

Tabulka č.10 Postoj ke zdravotním bariérám podle věku

Dvourozměrná tabulka (Výzkum) Četnost označených buněk > 10 (Okrajové souhrny nejsou označeny)					
VEK	Zdravotní O. ano	Zdravotní O. spíše ano	Zdravotní O. ne	Zdravotní O. spíše ne	Řádk. součty
50-59	2	11	2	5	20
60-74	14	19	3	18	54
75-89	3	4	0	2	9
Všechny sk.	19	34	5	25	83

Respondenti ve všech věkových skupinách odpovídali, že při vzniku zdravotních bariér by studium spíše ukončili srov. viz. graf. č. 8. U věkové skupiny 50 až 59 let i u skupiny 60 až 64 let je druhá nejčetnější varianta spíše ne, až jako třetí ano a poslední je ne (neukončili), ovšem skupina 75-89 let má druhou nejčastější volbu ano ukončili, až na třetím místě spíše ne a možnost, že by studium neukončil i přes zdravotní problémy nezvolil žádný respondent. Věková skupina respondentů tedy nemá přímý vliv na ukončení studia při vzniku situačních (zdravotních) bariér, ovšem u skupiny 75-89 let roste neochota zůstat ve studiu, pokud dojde ke zdravotním omezením.

H2: Schopnost dokončit cíl (otázka č. 16), bude mít vliv na četnost rozhodnutí ukončit studium v případě nedostatku motivace. (Osobnostní bariéry)

Tabulka č. 11 Vliv osobnostních bariér na ukončení studia.

Dvourozměrná tabulka (Výzkum)					
Četnost označených buněk > 10					
(Okrajové souhrny nejsou označeny)					
Dokončení cílů	Nedostatek MOTIVACE ano	Nedostatek MOTIVACE ne	Nedostatek MOTIVACE spíše ano	Nedostatek MOTIVACE spíše ne	Řádk. součty
1	1	13	2	15	31
2	1	10	4	11	26
3	0	5	1	6	12
4	0	0	2	1	3
5	0	3	2	2	7
6	2	1	0	0	3
7	0	0	0	1	1
Všechny sk	4	32	11	36	83

Dle následující tabulky vyčteme v řádcích schopnost dokončit úkoly na škále od 1 do 7, kdy 1 = vždy dokončím, 7= nedokončím. Ve sloupcích potom vyčteme, zda respondenti zvolili možnost ukončení studia v případě nedostatku motivace. Ano, spíše ano (ukončil bych studium v případě nedostatku motivace), ne, spíše ne (neukončil bych studium v případě nedostatku motivace)

Výsledek koresponduje s tvrzením, že pokud jsou respondenti schopní dokončovat stanovené cíle (tedy mají silnou vůli), může to mít vliv na rozhodnutí studium neukončit. Ve zkoumaném vzorku je tedy pravděpodobnost silnější motivace k dokončení cílů (studia).

Otázky číslo 3 až 10, řeší konkrétní bariéry a pokud by při jejich vzniku respondenti studium ukončili. V následující tabulce budou vyfiltrovány pouze možnosti ano a spíše ano u každé z uvedených bariér.

H3: Nejvyšší četnost jako důvod ukončení studia budou mít bariéry situační, konkrétně zdravotní omezení.

H4: Nejnižší četnost jako důvod ukončení studia budou mít bariéry osobnostní, např. motivace.

Tabulka zobrazuje pouze odpovědi ANO a SPÍŠE ANO vyfiltrované z otázek číslo 3 až 10. Nezobrazuje se zde celkový počet všech odpovědí (výsledky nezahrnují záporné odpovědi respondentů), slouží pro porovnání mezi kategoriemi.

Tabulka č. 12. Bariéry zájmového vzdělávání

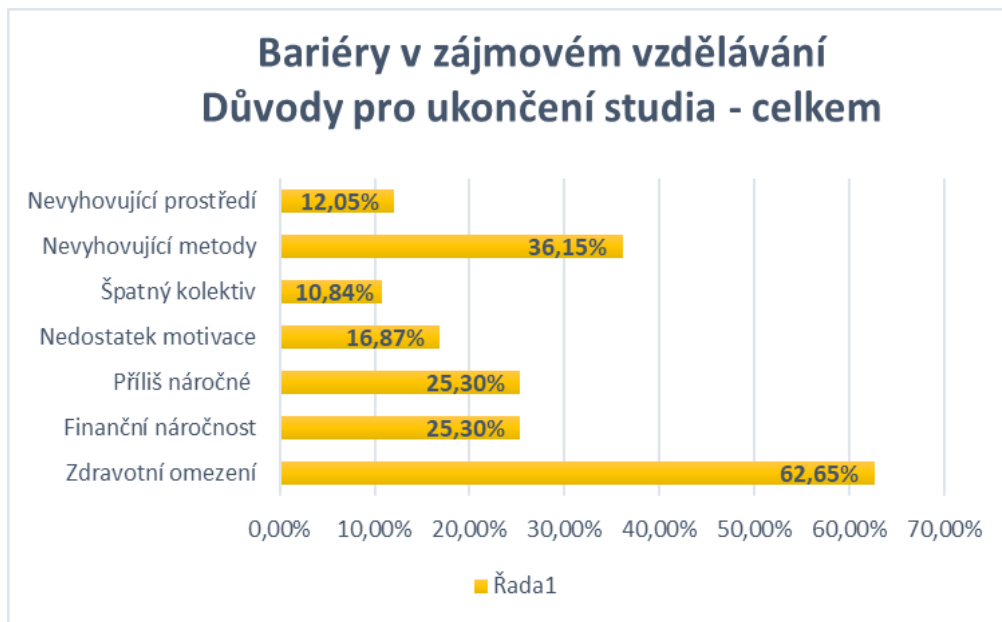
Ukončení zájmového vzdělávání v případě vzniklých bariér						
Kategorie	Ano	Spíše ano	Ano v procentech %	Spíše Ano v procentech %	Celkem	Celkem v %
Zdravotní omezení	19	33	22,89%	39,76%	52	62,65%
Finanční náročnost	7	14	8,43%	16,87%	21	25,30%
Příliš náročné	7	14	8,43%	16,87%	21	25,30%
Nedostatek motivace	4	10	4,82%	12,05%	14	16,87%
Špatný kolektiv	0	9	0,00%	10,84%	9	10,84%
Nevyhovující metody	6	24	7,23%	28,92%	30	36,15%
Nevyhovující prostředí	0	10	0,00%	12,05%	10	12,05%

H3 byla výsledkem výzkumu potvrzena. Nejvyšší četnost a procentuální zastoupení skutečně tvoří respondenti, kterým vznikne bariéra v podobě zdravotního omezení tedy situační bariéra, jejich celkový počet je 62,65 %, z toho 22,89 % uvedlo ANO, 39,76 % uvedlo SPÍŠE ANO.

H4, která tvrdí, že nejnižší četnost a procentuální zastoupení budou tvořit respondenti s nedostatkem motivace byla výsledkem vyvrácena.

Respondenti uvedli nejméně často jako důvod pro ukončení studia špatný kolektiv a to celkem 10,84 %, z toho 0 % respondentů uvedlo ANO, a 10,84 % uvedlo SPÍŠE ANO. Nejnižší četnost přiřadili bariérám emočním.

Graf č. 10. Bariéry v zájmovém vzdělávání

Tabulka zobrazuje pouze odpovědi ANO a SPÍŠE ANO vyfiltrované z otázek číslo 3 až 10. Nezobrazuje se zde celkový počet ani se nezahrnují záporné odpovědi respondentů.

Otázka č. 12. Pokud Vás napadá další důvod, který by Vás vedl k ukončení studia

Tato otevřená otázka byla předmětem šetření již v předvýzkumu. Nyní na tuto otázku odpověděli 2 respondenti. Jako bariéry k ukončení studia zvolili smrt a velmi vážné onemocnění. Tyto otázky jsem v dalším šetření nezohlednila a do dotazníku nezařadila, jelikož při jejich vzniku je ukončení studia samozřejmostí.

5. Závěr

V teoretické části je práce zaměřena na zájmové vzdělávání seniorů. V první části se zabývá vymezením pojmů stáří a současné modely stáří a stárnutí, zabývá se biologickými a psychosociálními změnami ve stáří a také na seniora jako na účastníka vzdělávacího procesu. V další kapitole se zaměřuji na zájmové vzdělávání a jeho funkci. Důležitým faktorem je zde také motivace, které se věnuji i v některých částech svého výzkumu.

Nejdůležitější část je zaměřena na bariéry ve vzdělávání seniorů, které úzce souvisí s předchozími tématy. Cílem mé práce je zjistit na základě stanovených hypotéz, které bariéry jsou pro účastníky vzdělávacího procesu nejčtenější v souvislosti s jejich věkem a motivací k dalšímu vzdělávání.

Výzkum je tedy zaměřen na bariéry zájmového vzdělávání seniorů na U3V, důležitým prvek zde je také motivace ke studiu a další klíčovou součástí výzkumu je, z jakého důvodu se respondenti na zájmové vzdělávání přihlásili. Ve vzdělávací skupině se také nacházelo více žen a to celkem 87 % z celého výzkumného vzorku a nejsilnější byla skupina se vzděláním Střední škola s maturitou nebo vyšší odborná škola a to celých 77 %.

Celoživotní vzdělávání se stává velmi důležitou součástí seniorů, celých 75 % uvedlo, že je pro ně vzdělání velmi důležité až důležité a celých 89 % (odpovědi ano, spíše ano) označili by chtěli ve studiu pokračovat. Studium jako nenáročné až přiměřeně náročné shledává celých 93 %, pouhých 7 % považuje studium za velmi náročné. 44 respondentů z celkového vzorku 83 uvedli jako hlavní důvod studia rozšíření si svých dosavadních znalostí.

I přes tato velmi vysoká čísla existují bariéry, přes které by respondenti ve studiu nepokračovali. Některé jako například zdravotní stav, motivace ke studiu, nebo špatný kolektiv nemůže instituce sama ovlivnit.

Ostatní, jako je vyučovací metoda, navození správného prostředí nebo finanční náročnost instituce ovlivnit může.

Celkové pořadí bariér od té nejzávažnější je následující:

1. Zdravotní omezení jako důvod k ukončení studia zvolilo **62,65 %** respondentů.
2. Nevyhovující vyučovací metody jako důvod pro ukončení studia zvolilo **36,15 %** respondentů.
3. Příliš náročné studium a finanční náročnost zvolilo **25,30 %** respondentů
4. Nedostatek motivace zvolilo **16,87 %** respondentů
5. Nevyhovující vyučovací prostředí zvolilo **12,05 %** respondentů
6. Špatný kolektiv zvolilo pouhých **10,84 %** respondentů

Z výzkumu také vyplívá, že respondenti vnímají studium jako velmi přínosné a spíše přínosné, ve výzkumu také pouze malé procento zúčastněných zmínilo možnost, že by ve studiu dále nepokračovalo. Kromě zdravotních omezení studenti zvolili odpověď ano a spíše ano pod 50 %.

Bariéry v souvislosti se zdravým. Zde výzkum nepotvrdil stanovenou hypotézu, respondenti ve všech věkových skupinách odpovídali, že při vzniku zdravotních bariér by studium spíše ukončili. Ovšem u věkové skupiny 50 až 59 let i u skupiny 60 až 74 let je druhá nejčtenější varianta spíše ne a u skupiny 60 až 74 let dokonce vyšší počet respondentů zvolil tuto druhou možnost. Až jako třetí variantu zvolili tyto kategorie ano a poslední je ne (neukončili). Pouze skupina 75-89 let zaznamenává rostoucí tendenci ukončení studia v případě zdravotních problémů. Ve věku nad 89 let se výzkum nezúčastnil žádný respondent.

6. Literatura a zdroje

Beneš, M. 2008.: *Andragogika*. Praha: Grada Publishing a. s.

Bočková, L. a kol, 2011.: 50 + aktivně

Gruss, P. 2009: *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. (ed.). Praha: Portál.

Hasmanová Marhánková, J. 2013: *Aktivita jako projekt: diskurs aktivního stárnutí a jeho odezvy v životech českých seniorů a senierek*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Haškovcová, H. 2010: *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team.

Jeřábek, H., a kol. 2013: *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Kaufman, G. 1998: *Effects of Life Course Transitions on the Quality of Relationships Between Adult Children and Their Parents*. *Journal of Marriage and the Family*.

Kozáková, Z. MÜLLER O., 2006: *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Monografie.

Petřková, A., Čornaničová, R. 2004.: *Gerontagogika : úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Petřková, A. 1998. *Senioři jako účastníci vzdělávacích aktivit*. In. *Člověk a společnost na přelomu tisíciletí*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998.

Petřková, A. 1999.: *Aktuální problémy vzdělávání seniorů: sborník příspěvků z odborného semináře se zahraniční účastí*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Plháková, A. 2004. *Učebnice obecné psychologie*, Academia, Praha.

Průcha, J. 2015.: *Česká vzdělanost: Mutlidisciplinární pohled na fenomén národní kultury*. Praha: Wolters Kluwer, a.s.

- Rubenson, K. 2010. Barriers to participation in adult education. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (s. 234–239). London: Elsevier.
- Sak, P., Kolesárová, K.: 2012 *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada Publishing.
- Sýkorová, D. 2007 *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Sýkorová, D. Šimek, D., Dvořáková, M. 2005: *Třetí věk trojí optikou*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Schmidt, H. 1996.: Proč starší lidé studují? (Studium seniorů – šance a překážky). Olomouc Vydavatelství Univerzity Palackého. (SLON).
- Šerák, M. 2009.: *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál.
- Špatenková, N., Smékalová, L., 2015.: *Edukace seniorů*. Praha: Grada publishing a.s.
- Tomczyk, Ł. 2015.: *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií z polského originálu přeložila: Joanna Szaniawska*. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR.
- Vidovičová, L., Rabušic, L. 2003. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti*. Zpráva z empirického výzkumu BRNO: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Internetové zdroje:

Univerzita třetího věku na Univerzitě Palackého v Olomouci: Filozofie univerzit třetího věku. © 2018 Dostupné z: <https://u3v.upol.cz/>

7. Seznam tabulek

Tab. č. 1: Věk druhé dekády života	12
Tab. č. 2: Faktory určující člověka jako starého	13
Tab. č. 3: Spolehlivost zdrojů pomoci a podpory.....	24
Tab. č. 4. Podíl žen a mužů	38
Tab. č. 5. Věková struktura respondentů	39
Tab. č. 6. Procentuální zastoupení respondentů podle vzdělání.....	40
Tab. č. 7. Obtížnost studia.....	41
Tab. č. 8. Důležitost dalšího vzdělávání	42
Tab. č. 9. Dokončování cílů a pokračování v zájmovém vzdělávání	43
Tab. č. 10 Postoj ke zdravotním bariérám podle věku	44
Tab. č. 11 Vliv osobnostních bariér na ukončení studia.....	46
Tab. č. 12 Bariéry zájmového vzdělávání	49

Seznam grafů:

Graf. č. 1: Účastníci zájmového vzdělávání podle věku.....	15
Graf. č. 2: Účastníci zájmového vzdělávání podle pozice	16
Graf. č. 3. Pohlaví respondentů.....	38
Graf. č. 4. Struktura respondentů podle věku.....	39
Graf. č. 5. Struktura vzdělání respondentů.....	40
Graf. č. 6. Zájem o další vzdělávání	41
Graf. č. 7. Obtížnost dalšího vzdělávání.	42
Graf. č. 8 Pokračování ve vzdělávání	44
Graf. č. 9 Jak je vzdělávání důležité.....	45
Graf. č. 10. Bariéry v zájmovém vzdělávání.....	50

8. PŘÍLOHY

DOTAZNÍK: Bariéry zájmového vzdělávání

Vážené respondentky/ Vážení respondenti,

Jsem studentkou sociologie a andragogiky na UPOL. Obracím se na Vás s žádostí o vyplnění mého dotazníku, který poslouží jako podklad pro vypracování mé Bakalářské práce. Účast ve výzkumu je anonymní a dobrovolná. V otázkách, kde odpověď znázorňuje škála, označte kroužkem příslušný stupeň odpovídající Vaší odpovědi, v ostatních otázkách zvolte vždy pouze jednu možnost.

1. Pro zájmové vzdělávání jsem se rozhodl/a, protože...

- a) protože mě zajímá studovaný obor
- b) protože si chci rozšířit své znalosti
- c) chci touto cestou poznat nové lidi
- d) chci zaplnit svůj volný čas
- e) ze zvědavosti, chci zažít něco nového

2. Studium považuji za:

- a) nenáročné
- b) spíše nenáročné
- c) přiměřeně náročné
- e) náročné
- d) velmi náročné

3. Zájmové vzdělávání bych ukončil/a v případě zdravotních omezení:

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

4. Zájmové studium bych ukončil/a v případě finanční náročnosti studia.

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

5. Zájmové studium bych ukončil/a v případě, kdyby obor začal být příliš náročný.

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

6. Zájmové studium bych ukončil/a v případě nedostatku motivace se učit.

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

7. Zájmové studium bych ukončil/a v případě, že bych si nerozuměl/a s kolektivem (spoluúčastníky) ve skupině.

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

8. Zájmové studium bych ukončil/a v případě, kdyby mi nevyhovovaly vyučovací metody vzdělavatele.

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

9. Zájmové studium bych ukončil/a v případě, kdyby se mi nelíbilo prostředí, ve kterém výuka probíhá.

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

10. Zájmové studium bych ukončila pouze v případě, že by vzniklo 2 a více z výše uvedených bariér současně.

- a) souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) spíše nesouhlasím
- c) nesouhlasím

11. Zájmové studium bych neukončil/a v případě žádné z výše uvedených bariér.

- a) souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) spíše nesouhlasím
- c) nesouhlasím

12. Pokud Vás napadá další důvod, který by Vás vedl k ukončení studia, prosím uveďte.....

13. Přináší Vám zájmové vzdělávání ve třetím věku něco nového?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

14. Hodláte se zájmovému vzdělávání věnovat i v budoucnosti?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne

15. V následující škále zvolte, jak je pro Vás další vzdělávání důležité. 1. velmi důležité, 7. není důležité

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

16. V následující škále zvolte Vaši důslednost v dokončování cílů (úkolů), které si stanovíte: 1. vždy úkol dokončím, 7. mám problém úkol dokončit

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

17. Jsem

- a) žena
- b) muž

18. Váš věk:

- a) 50 – 59 let
- b) 60- 74 let
- c) 75 – 89 let
- d) 89 a více let

19. Nejvyšší dosažené vzdělání

- a) základní
- b) střední škola bez maturity včetně vyučení
- c) střední škola s maturitou nebo vyšší odborná škola
- d) vysokoškolské

Děkuji Vám za Váš čas a odpovědi